

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Právní principy soudobého státu

Vaněk Jaroslav

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

OBOR PRÁVO

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Právní principy soudobého státu

Vaněk Jaroslav

Katedra teorie práva

Vedoucí práce: JUDr. Šejvl Michal Ph.D.

Já, Vaněk Jaroslav prohlašuji, že tuto Diplomovou práci – Právní principy soudobého státu jsem vypracoval samostatně a použil jsem pouze uvedených pramenů a literatury

Plzeň 2012

Obsah

<i>Obsah</i>	3
<i>Úvod</i>	4
1. Model pravidel	5
2. Model principů	7
2.1 Vymezení pojmu právní principy	7
2.2 Dworkinovo pojetí principů	9
2.3 Robert Alexy	16
2.4 Pavel Holländer	19
2.5 Tomáš Sobek	23
2.6 Shrnutí	25
3. Systematika právních principů	27
3.1 Právo veřejné	29
3.1.1 Principy v ústavním právu	29
3.1.2 Principy správního práva.....	40
3.1.3 Civilní právo procesní	43
3.1.4 Trestní právo procesní.....	45
3.1.5 Trestní právo hmotné.....	46
3.2 Soukromé právo	48
3.2.1 Občanské právo hmotné	48
3.2.2 Obchodní právo	55
3.2.3 Pracovní právo	56
3.2.4 Rodinné právo	56
3.3 Shrnutí	58
4. Použití principů Ústavním soudem a Nejvyšším správním soudem	59
5. Závěr	71
Zdroje	73

Úvod

Pokud se ptáme, zda a proč vůbec jsou v našem právu, jež je právem psaným, potřebné jakési principy, které ani nemusejí být psané, je nutno si připomenout prostou pravdu, jíž je fakt, že lidský život a jeho projevy jsou nekonečně pestré a žádná, byť sebeobsáhlejší kodifikace nemůže postihnout každou eventualitu, jíž dá naše konání vzniknout. Nelze tedy očekávat, že bude pro každou eventualitu existovat ten správný a jedině použitelný zákon s tím jediným správným paragrafem, odstavcem a písmenem, jež bude řešit přesně tu danou konkrétní situaci. Co si pak v takové situaci tedy má počít soudce, jež se samozřejmě má řídit tím, co mu zákony říkají? Jak má posoudit situaci, již s konkrétními nuancemi třeba nikdy předtím ani on, ani nikdo doposud neřešil? V totalitním státě by měl soudce tuto situaci jaksí ulehčenou – rozhodl by pravděpodobně tak, aby dodržel linii, nastavenou a určovanou příslušným hegemonem, a zároveň tak, aby se on sám nestal příští obětí. Řídil by se tedy určitým principem, jež však v takové podobě stěží možno označit za právní princip.

Je zřejmé, že i soudci v demokratických státech, jež je skutečně možno nazvat státy právními, budou nuceni se v určitých situacích obracet k jakýmsi vyšším principům, jež je provedou úskalími a mēlčinami práva, tak, aby našli takové řešení věci, které bude v maximální možné míře respektovat opravdovou spravedlnost a naplňovat oprávněná očekávání ze strany společnosti.

Na to, jaké tyto principy jsou a jakým způsobem se odrážejí v našem právu, se zaměřím v této práci. Zaměřím se jak na právní principy obecné, tak i na principy v jednotlivých právních odvětvích. Rozeberu, jak funkci právních principů chápou velcí právníci naší doby a zhodnotím to, co jsou dle mého mínění klady a zápory jejich myšlenek. V neposlední řadě se zamyslím nad tím, jaká je budoucnost právních principů v souvislosti s bouřlivým vývojem společnosti, jež kromě mnoha dobrého přináší i mnohé nové a dříve neznámé či vůbec neexistující konflikty a nad tím, jaké obtíže může aplikace právních principů přinášet .

1. Model pravidel

Domnívám se, že chceme-li se věnovat principům práva, je nutné nejprve se seznámit s jistými modely právních systémů a též zamyslet se nad pojmem, který denně užíváme - pojmem **právo**. Tento pojem se nám jistě jeví jako zcela jasný a samozřejmý a ve většině případů tomu tak bývá. Myslím, že lze přijmout obecnou definici, že tedy že právo je normativní soustavou, kterou tvoří soubor platných právních norem (tj. **pravidel**), které jsou uznávané nebo stanovené státem. Je to však pojem polysémnní, víceznačný; základně lze rozlišovat právo subjektivní a objektivní, nebo dle jiného kritéria právo pozitivní a právo přirozené.

A v této souvislosti právě nastává problém. Ve chvíli, kdy je třeba řešit složitý případ, u něhož nestačí pouze řídit se platným, tedy pozitivním právem – a je třeba jaksi reagovat na skutečnost, že určité jednání sice možná bylo v souladu s tímto platným právem, avšak chápeme a shodujeme se na tom, že přesto bylo proti jistému právu přirozenému. Pokud bychom se drželi jen pozitivního práva, pak bychom mnohé jednání nemohli ani považovat za zločin – ovšem s přihlédnutím k právu přirozenému to již možné bude.

Domnívám se, že nejlépe rozdíly mezi určitými modely pravidel vyniknou při porovnání toho, jak tyto modely chápou někteří uznávaní právní teoretici. Prvním z nich bude Ronald Dworkin, jehož dílo bude prostupovat značnou částí této práce a druhým Herbert Lionel Adolphus Hart.

Hart, patřící mezi nejvýznamnější postavy právní filozofie 20. století, rozlišuje normy na prvotní a druhotné, přičemž normy prvotní jsou takové, které určují povinnosti jejich adresátů. Druhotnými pak jsou takové normy, jež udělují nějakou moc, ať již soukromou či veřejnou. Tyto druhotné pak Hart dále člení na normy změny, normy rozhodování a normy uznání. Jak je zřejmé již z jejich označení, normy změny zmocňují přesně určené subjekty ke změně nějaké prvotní normy, normy rozhodování pak dávají právo určitým subjektům rozhodovat o tom, zda je nějaké jednání v rozporu s jistou prvotní normou a současně takovým subjektům dává pravomoc k postihu takového jednání. Norma - či pravidlo - uznání pak vymezuje znaky, jež musí norma splňovat, aby mohla být uznána platnou. *„Tam, kde je takové pravidlo uznání přijímáno, získávají soukromé osoby i veřejní činitelé autoritativní kritéria pro identifikaci primárních pravidel závazku. ... Může jít o odkaz k autoritativnímu*

*textu, k zákonodárnému aktu, ke zvykové praxi, k obecným prohlášením určených osob či k minulým soudním rozhodnutím jistých konkrétních případů.*¹

Hart odděluje právo od morálky – sice uznává jistý obsah přirozeného práva v právu pozitivním, ale rozhodování o tom, co je či není obsahem tohoto práva, je na zákonodárci.

Oproti tomu Ronald Dworkin, významný americký filosof práva a představitel politické filosofie, jehož významným dílem je kniha **Když se práva berou vážně**, je spíše přívržencem právního naturalismu. V jeho systému samozřejmě existují pravidla, avšak nejsou jaksi samospasitelná a jediná použitelná, neboť kromě nich je dle Dworkina při rozhodování třeba zohledňovat též právní principy a politiky (k vymezení těchto pojmů se dostanu v dalších částech této práce). Pravidla jsou dle Dworkina používána metodou všechno, nebo nic: *„Rozdíl mezi právními principy a pravidly tkví v logice věci. Oba soubory standardů se vztahují ke konkrétním rozhodnutím o právní povinnosti za určitých konkrétních okolností, liší se však co do charakteru direktivy, kterou dávají. Pravidlo je třeba aplikovat metodou všechno, nebo nic. Jsou-li dány skutečnosti, o nichž pravidlo hovoří, pak pravidlo buď platí, a v takovém případě je nutno akceptovat odpověď, kterou dává, nebo neplatí a pak pro rozhodnutí nic nepřináší.*² Principy je oproti tomu v konkrétním případě nutno vážít, poměřovat, jakému principu je třeba v onom případě dát přednost – za cenu potlačení principu jiného. Onen princip, který bude upřednostněn, pak mnohdy dostává přednost kvůli určitým morálním hodnotám, či prostě hodnotám, které společnost vnímá jako kladné, neboť „principy, které členové určité společnosti chápou jako přesvědčivé, jsou příčinně podmíněny kolektivními cíli této společnosti.“³

Je tedy zřejmé, že u Dworkina se na rozdíl od Harta rozhodně neobejdeme bez přihlížení k morálce – kterou bych si troufl označit za cosi jako maják, k němuž by měl soudce při rozhodování vzhlížet, a ve svém rozhodování se k němu blížit (v ideálním případě ovšem bez kolizí na různých úskalích práva).

¹ HART, H. *Pojem práva*. V čes. jaz. vyd. 2. Překlad Petr Fantys. Praha: Prostor, 2010, 312 s. Obzor, 78. sv. ISBN 978-807-2602-391, s. 107

² DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001. 455 s., s. 46

³ tamtéž, s. 128

2. Model principů

2.1 Vymezení pojmu právní principy

Právní principy je třeba chápat jako určitá východiska pro fungování právního řádu. Jsou to ideje, na nichž právní řád stojí, jež daná společnost uznává a řídí se jimi – nebo alespoň se o to většina členů společnosti snaží určitých principů se řídit. Důležité je, že to nejsou principy uznávané pouze například jedním státem, ale jsou součástí celé právní kultury. Jejich počátky můžeme najít již už u klasických římských právníků, některé se pak vyvinuly v průběhu dalšího vývoje lidské společnosti.

Jsou jedním z pramenů práva, a to ve formálním smyslu. „*Pojem pramene práva (v uvedeném formálním smyslu) je pojem vztažný. Vztahuje se zejména k určitému subjektu, k určité skutkové podstatě a k určité formě. Z hlediska skutkové podstaty znamená otázka pramene práva otázku po sedes materiae, tj. otázku, kterou právní normou je daná skutková podstata upravena, a dále otázku, co podle této normy platí, co je podle ní po právu.*“⁴

Vzhledem k tomu však, že principy existují nezávisle na svých formálních vyjádřeních, by myslím nebylo od věci uvažovat i nad tím, zda by se nedaly označit za materiální pramen práva, neboť bezesporu úzce souvisejí s morálkou, jež je obecně a široce uznávána.

Právní principy jsou důležité tím, že vyjadřují určité hodnoty společnosti, vyjádření určitých hodnot, bez nichž by se aplikace práva mohla stát v určitých případech pouze formální, bez naplňování **opravdové** spravedlnosti. Jsou tedy jakýmsi záchytným bodem, jehož se mohou soudci při posuzování složitých případů zachytit.

Jak jsem již zmínil, právní principy můžeme nalézt již v klasickém římském právu. „*Na základech římskoprávního dědictví vyrostla staletým úsilím právníků i filosofů mohutná stavba, systém kontinentálního soukromého práva. Právní filosofové upozorňují v této souvislosti na zajímavý paradox: na ryze topickém, na konkrétní případy a problémy orientovaném, právním myšlení Římanů vyrůstá jeho protipól – racionalisticky vystavěný*

⁴ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9028-1, s. 130

system abstraktních právních vět.“⁵ Pro příklad principů, které z římského práva přetrvaly do současnosti – a nikdo snad o nich nepochybuje – lze uvést některé z těch, jež najdeme v souboru Digesta, tak jak je zmiňuje ve své již citované knize Jan Wintr. Jsou jimi tedy mimo jiné: „*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*“⁶, „*impossibilium nulla obligatio est*“⁷ či „*quod ad ius naturale attinet, omnes homines aequales sunt*“⁸.

Pokud bychom chtěli najít nějakou obecně přijatelnou a srozumitelnou definici pojmu právní princip, můžeme myslím rozhodně přijmout tu, jejímž autorem je Zdeněk Kühn: „*Právní princip je a) právní pravidlo (vyjádřitelné kondicionální větou, b) tvořící princip právního institutu, zákona, právního nebo právních odvětví či právního řádu jako celku, c) mající pro tu část práva mimořádný stupeň důležitosti a d) vyznačující se vysokým stupněm obecnosti a e) obvykle vyjadřující vyšší hodnoty právního řádu.*“⁹

Za zmínku dle mne stojí, že Kühn si zde protiřečí, neboť slučuje právní princip a právní pravidlo, což Dworkin a jeho následovníci od sebe oddělují, jak doložím v následující kapitole této práce.

Podívejme se nyní, jakým způsobem se s problematikou právních principů vypořádávají někteří důležití autoři - Ronald Dworkin, Robert Alexy, prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc. a JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D.

⁵ Wintr, J.: Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva, Nakladatelství Karolinum, Praha 2006, s. 18

⁶ Nikdo nemůže převést na jiného více práv, než sám má.

⁷ Nelze se zavázat k nemožnému.

⁸ Podle přirozeného práva jsou si všichni lidé rovni.

⁹ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech : k úloze právních principů v judikatuře* . Praha : Karolinum, 2002. 419 s., s. 136

2.2 Dworkinovo pojetí principů

Ronald Dworkin se ve své knize **Když se práva berou vážně** mimo jiné podrobně zaměřuje na otázky standardů, které **nejsou** právními pravidly.

R. Dworkin tyto standardy dělí na právní principy a politiky. Politikou je dle něj takový standard, který de facto vytyčuje určitý cíl, jehož je třeba dosáhnout, a jímž je zlepšení kvality společnosti – ať se již jedná o zlepšení ekonomické, politické či sociální. Takovým cílem ovšem může být i „pouhé“ udržení současného stavu, a tedy zabránění jeho zhoršení v budoucnosti. Co se týče principu, pak takto R. Dworkin nazývá „*standard, který se má dodržovat nikoli proto, že to pomůže dosáhnout nebo zajistit nějakou ekonomickou, politickou nebo sociální situaci, která se považuje za žádoucí, ale proto, že je požaduje spravedlnost (justice), slušnost (fairness) nebo nějaká jiná dimenze morálky (morality)*.“¹⁰ Jako příklad politiky uvádí tezi, že je třeba snížit počet autohavárií, jako příklad principu pak to, že nikdo nesmí mít prospěch ze svého protiprávního jednání. V této souvislosti pak uvádí příklad, který myslím velice názorně ukazuje, jaká je funkce právních principů v praxi. Jednalo se o případ Riggs v. Palmer z roku 1889, kdy soud v New Yorku rozhodoval o tom, zda může vrah, Elmer E. Palmer, na základě závěti dědit po své oběti, v tomto případě svém vlastním dědečkovi. Pokud by tehdy soud doslovně vykládal zákonná ustanovení, upravující problematiku závětí, pak by mu nezbylo, než dědění v tomto případě připustit. Soud však přihlédl k principu, formulovanému již římskými právníky, tedy *nemo turpitudine sua allegare potest* – nikdo nemůže mít prospěch ze své vlastní nepoctivosti, a nejprve zkonstatoval, že se Elmer E. Palmer „*učinil dědicem vraždou, a snaží se získat majetek jako ovoce svého zločinu*“,¹¹ a rozhodl, že „*působení a vliv všech zákonů a smluv lze ovlivňovat obecnými, zásadními maximami obecného práva (common law). Nikomu se nesmí dovolit mít prospěch z vlastního podvodu, využívat vlastního protiprávního jednání, opírat žalobu o vlastní nepravost nebo nabývat majetku vlastním zločinem*.“ *Vrah své dědictví nezískal.*¹²

Myslím, že toto rozhodnutí soudu není vůbec překvapivé, a asi opravdu jen málokdo by proti němu cokoliv namítal. Stejně je tomu i v dalším příkladě, R. Dworkinem uvedeném, a to

¹⁰ DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001. 455 s., s. 44

¹¹ *New York State Unified Court System*. [online]. 1996 [cit. 2011-11-18]. Philo Riggs, as Guardian ad litem et al., Appellants, v Elmer E. Palmer et al., Respondents. Court of Appeals of New York, Submitted June 21, 1889, Decided October 8, 1889, 115 NY 506.

Dostupné z WWW: http://www.courts.state.ny.us/reporter/archives/riggs_palmer.htm

„*He made himself an heir by the murder, and he seeks to take property as the fruit of his crime.*“

¹² DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001. 455 s., s. 45

Heningsen v. Bloomfield Motors, Inc. Jedná se o případ, kdy zákazník – p. Heningsen – při koupi automobilu podepsal smlouvu, jejíž součástí bylo ustanovení, že výrobce automobilu - Bloomfield Motors, Inc. - v případě vady pouze uvede **vadné díly** „do pořádku“, a jakákoliv další jeho odpovědnost byla výslovně vyloučena. To ovšem p. Heningsenovi přestalo vyhovovat v okamžiku, kdy vinou vadných dílů vozidlo havarovalo, přičemž bylo dle vyjádření pojišťovny totálně zničeno. Výrobce automobilu však s odvoláním na příslušné ustanovení smlouvy odmítl provést záruční opravu, kdy tvrdili, že záruka je omezena pouze na opravu vadných dílů, a nijak se nevztahuje na škodu, způsobenou těmito vadnými díly.¹³ Soud však rozhodl ve prospěch p. Heningsena, a to i přesto, že tento přiznal, že celou smlouvu ani nečetl. Soud došel k názoru, že existuje obecný princip, že *„ten, kdo se – nedošlo-li k podvodu – rozhodně smlouvu před jejím podepsáním nečítá, se později nemůže jejích břemen zbavit.“*¹⁴ K tomu dále soud mimo jiné konstatoval, že pro aplikaci tohoto principu je *„teze, podle níž právně způsobilé smluvní strany požívají svobody“*¹⁵ Současně ovšem soud upozornil na to, že ani smluvní svobodu nelze chápat jako nemodifikovatelnou, a to zvláště pokud se týče například automobilů, jež jsou ve Spojených státech běžnou a nezbytnou součástí každodenního života, kdy ovšem jejich užívání zároveň nese jak jejich uživatelům tak i veřejnosti mnohá nebezpečí. Z toho pak dle názoru soudu vyplývají i zvláštní povinnosti výrobců automobilů a je úkolem soudů kupní smlouvy *„pečlivě zkoumat, aby zjistily, zda je slušně postaráno o zájmy spotřebitele a veřejnosti.“*¹⁶

Tímto se dostávám k faktu, který principy dle mého názoru velice přesně charakterizuje a zároveň logicky vymezuje oproti pravidlům. Dworkin doslova říká, že *„pravidla je třeba aplikovat metodou všechno, nebo nic. Jsou-li dány skutečnosti, o nichž pravidlo hovoří, pak pravidlo buď platí, a v takovém případě je nutno akceptovat odpověď, kterou dává, nebo neplatí a pak pro rozhodnutí nic nepřináší.“*¹⁷ Pokud si dvě pravidla odporují, respektive dvě pravidla upravují jeden případ, jedno z nich se nepoužije. Na takové případy reaguje právní řád buď dalšími pravidly, jako je například ustanovení *Lex superior derogat inferiori*, *Lex specialis derogat generali* či *Lex posterior derogat priori*.

To však neplatí o principech, přičemž Dworkin uvádí logické rozdíly mezi principy a pravidly. Jestliže nastane situace, na niž pravidlo – či dále výjimka z tohoto pravidla –

¹³ Wikipedia [online]. 2007 [cit. 2011-11-22]. Henningsen v. Bloomfield Motors. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Henningsen_v._Bloomfield_Motors>.

¹⁴ citace z rozsudku Nejvyššího soudu státu New Jersey, 32 N.J. 358, 161 A.2d 69 (N.J. 1960), uvedená v: DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001. 455 s., s. 45

¹⁵ tamtéž

¹⁶ tamtéž

¹⁷ tamtéž, s. 46

pamatuje, nastanou jisté, předvídané důsledky (ohledně výjimek z pravidel Dworkin dále konstatuje, že pokud jsou, je třeba tyto výjimky uvádět co nejpodrobněji, aby bylo dané pravidlo co nejsrozumitelnější). To však dle Dworkina neplatí o principech. Samotný fakt, že dojde k jednání, jež není v souladu s pravidlem, nemusí totiž ještě znamenat, že nastanou nějaké důsledky, z konkrétního principu vyplývající. Dworkin uvádí názorný příklad – za princip lze jistě považovat to, že nikdo nesmí mít prospěch ze svého protiprávního jednání. Na tom se jistě shodneme, avšak při hlubším zkoumání zjistíme, že existují situace, kdy za určitých okolností nejen že protiprávní jednání není příčinou sankce, ale dokonce bude tomu, kdo se choval v rozporu s právem, ku prospěchu. Jednou z takových situací je vydržení práva odpovídajícího věcnému břemenu – jistě se shodneme, že vstupovat na cizí pozemek bez souhlasu jeho majitele je protiprávní; avšak „*vstupuji-li na váš pozemek neoprávněně po dostatečně dlouhou dobu, jednoho dne získám právo chodit přes váš pozemek, kdykoli se mi zlíbí.*“¹⁸ K tomu je třeba dodat, že takový narušitel musí být v dobré víře, že mu příslušné právo (cesty) patří.

Tedy jedná se o situaci, kdy poměrujeme, vážíme, několik principů – v tomto případě princip, který bychom mohli nazvat princip ochrany vlastnictví, vztahující se bezesporu na majitele pozemku, a proti němu princip zachování pokojného stavu, tedy takového stavu, jež zajisté pociťuje ten, kdo po deset let v dobré víře užíval cestu přes tento pozemek, o kterém byl přesvědčen, že náleží k jeho zahradě, nevěda o tom, že tomu tak není. Je zřejmé, že spor mezi těmito principy je již rozhodnut, a to tak, že vzniklo přímo pravidlo, které danou situaci upravuje; evidentně konkrétně tato problematika, tedy problematika vydržení, byla frekventovaná již v dobách poměrně dávných, neboť byla upravena již římským právem (jako ostatně velice mnohé z toho, čím se právo zabývá dnes).

Rozdíl mezi normami a principy je tedy dle Dworkina v jejich logické stuktuře, přičemž první teze je výše zmíněné kritérium jejich aplikace, kdy u pravidel platí všechno nebo nic, avšak principy „přímo rozhodnutí nediktují, pouze představují důvody, které hovoří pro to či ono řešení.“¹⁹

Vraťme se ke kause *Heningsen v. Bloomfield Motors, Inc.*, jež nám přiblíží druhou tezi, popisující rozdíly mezi pravidly a principy. Soud v této kause mimo jiné vyjádřil své přesvědčení ohledně toho, že „*výrobci automobilů musí být podrobeni vyšším standardům než*

¹⁸ DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenth, 2001. 455 s., s. 47

¹⁹ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 142

jiní výrobci, a že mají menší právo dovolávat se konkurujícího principu smluvní svobody.“²⁰ Jak jsem již zmínil výše, v případě prodejce stolů by v podobném případě zřejmě soud rozhodl jinak, neboť princip ochrany zájmů společnosti by velmi pravděpodobně nebyl tak silný jako v případě automobilu, jež může být doslova zbraní. Z výše uvedeného tedy vyplývá zásadní vymezení principů oproti pravidlům – principy totiž mají jednu vlastnost, která není nezbytně přítomná u pravidel, a sice **dimenze závažnosti**. Platí, že se vždy v daném případě poměřuje, které principy se na danou věc vztahují, a jejich posuzováním, porovnáváním důležitosti (vždy v dané, konkrétní věci), dospíváme ke spravedlivému rozhodnutí. To lze názorně ukázat na případě *Heningsen v. Bloomfield Motors, Inc.* Soud sice výslovně uznal smluvní svobodu, stejně jako konstatoval, že fakt, že si někdo smlouvu nepřečte před jejím podepsáním, ho rozhodně nijak nestaví do pozice, aby se mohl následně dovolávat své neznalosti (již si ovšem sám způsobil), avšak důkladně tyto i další principy zvažoval, až došel k závěru, že princip ochrany zájmů spotřebitele a veřejnosti je v konkrétním případě automobilového průmyslu postaven nad tyto obecné principy. Domnívám se, že pokud by soud rozhodoval například ve věci kupní smlouvy, týkající se nějakého běžného vybavení domácnosti, jako je například stůl, mohl by dojít k jinému, opačnému závěru, neboť by poměřováním důležitosti mohl převládnout názor, že celospolečenský zájem v dané věci nepřevažuje nad principem smluvní svobody, vyjadřujícími fakt, že každý je zodpovědný za to, jakou smlouvu stvrdí svým podpisem – a to bez ohledu na to, zda si takovou smlouvu předtím přečte či ne. Ovšem vše záleží na konkrétních okolnostech a soud jistě musí bedlivě vážit, co je v dané věci spravedlivé, jaký princip uzná – a do jaké míry – za ten převažující, aby bylo učiněno zadost principu, že „*soudy nedovolí, aby se jich užívalo jako nástrojů neslušnosti a nespravedlnosti.*“²¹

Z výše uvedeného je zřejmé, že principy si soudce bude brát na pomoc ve chvíli, kdy si nevystačí se samotným textem zákona. Poté mu nezbude než v zájmu spravedlnosti přihlédnout i k principům a využít jich při podpoře své argumentace v rozhodnutí. To ovšem znamená, že právní normy jsou právními principy omezeny či přímo prolomeny. Dworkin v odvolání se na výše zmíněný případ vraha – (neúspěšného) dědice hovoří o tom, že se „*soud dovolal principu, podle něhož nikdo nesmí mít prospěch z vlastního protiprávního jednání, jako výchozího standardu, na jehož pozadí je třeba číst zákon o závětech, a zdůvodnil tak jeho nový výklad.*“²² Domnívám se, že toto je pregnantní vyjádření toho, jak bychom měli na

²⁰ DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenth, 2001. 455 s., s. 48

²¹ tamtéž, s. 46

²² tamtéž, s. 51

principy hledět, tedy jako na nezbytnou pomůcku, která nám v nekonečně pestré džungli konkrétních právních sporů ukáže správnou cestu ke spravedlnosti.

Dle Dworkina má každý právní problém jediné správné řešení, pro což má termín *one right answer*.

To je ovšem asi jen stěží dosažitelný ideál, neboť toho by bylo možno dosáhnout pouze shromážděním zcela všech relevantních informací, což, obávám se, nebude zdaleka vždy možné. Jakým způsobem poměřovat důležitost jednotlivých principů bude rozhodně mnohdy velmi obtížné a myslím, že náhled na tuto otázku se navíc může velmi často měnit. Nemám nyní na mysli jen rozdílný náhled v závislosti na konkrétním případě, ale spíše otázku vývoje společnosti a jejího chápání toho, co pokládá momentálně za důležité, respektive v případě poměrování principů asi přesněji, za závažnější či podstatnější ve srovnání s principem jiným. Jako příklad bych uvedl ekologii – před několika málo desetiletími by jistě bylo jen stěží představitelné, aby ohled na zachování určitého druhu živočicha v oblasti plánované výstavby obchodního centra vedl k zastavení stavby, ale nyní to již nepokládáme za nic zvláštního. A podobných příkladů, kdy se naše vnímání toho, co je správné a potřebné, bychom našli jistě mnohem víc – stačí jen poukázat na současnou stupňující se „protikuřáckou vlnu“. Nikde ovšem není psáno, že časem se nemohou priority opět změnit a to možná zcela nečekaným směrem. Pak ovšem i posuzování důležitosti jednotlivých principů bude opět postaveno na takových hodnotách, které bude v dané chvíli společnost považovat za podstatné.

S tímto souvisí i další důležitý rozdíl principů oproti pravidlům; je v tom, že jestliže dojde ke konfliktu u norem, bude jedna z právního řádu vyřazena (a nebo jednoduchou úvahou zjistíme jakou normu upřednostníme *lex specialis derogat lex generali*), například za užití pravidla *lex posterior derogat legi priori*. Pokud však nějaký právní princip přestane být užíván, lze to označit spíše za cosi jako jeho vymizení. Vyplývá to z výše uvedeného – většinový názor společnosti se málokdy změní jaksi skokem, spíše lze pozorovat postupný vývoj, který může někdy trvat velice dlouho. A právě během tohoto vývoje bychom zřejmě byli svědky postupného, stále výraznějšího odklonu od jednoho, do té doby preferovaného principu, k principu novému – s jistou dávkou nadsázky „módnějšímu“ principu.

Co se týče nějakého přesného vymezení, vyjmenování právních principů, to u Dworkina nenajdeme. „*Dworkin vytváří teorii právních principů, která mu umožňuje přiměřeně popsat*

soudní rozhodování a především zaútočit na vžitou představu právního pozitivismu, že je možné přesně vymezit právo jako soubor norem.“²³

Dworkin se dále zamýšlí nad závazností principů, respektive nad tím, jak je soudci mají – či musejí – používat. Uvažuje nad dvěma možnostmi přístupu – jednou z nich je to, že budeme principy chápat jako závazné, a že tedy soudce, který by principy **neaplikoval**, je-li jejich aplikace namístě, by jednal chybně, a druhým přístupem je dle něj takový, kdy „*chápeme principy jako shrnutí toho, z čeho si soudci „dělají princip“, jsou-li nuceni jít nad rámec standardů, jimiž jsou vázáni.*“²⁴ Slovní obrat dělat si princip chápe Dworkin obdobně, jako když uvádí příklad, kdy si někdo z toho, co dělá, **učinil pravidlo** – tedy si například **učinil pravidlo z toho, že bude ráno běhat**; přitom však rozhodně nelze konstatovat, že by to bylo pro něj nějak závazné. V případě prvním, kdy by principy byly chápány jako závazné, by tedy soudci jejich aplikací vynucovali již platné právo a povinnosti. Pokud bychom však přistoupili na druhou variantu, pak bychom dle Dworkina museli „*přiznat, že vrahova rodina v případě Riggs i výrobce v případě Henningsen byli zbaveni svého majetku aktem soudcovské diskrece, aplikované ex post facto, retroaktivně.*“²⁵

Otázkou myslím je, zda bychom v případě principů nemohli mnohdy uvažovat i o podřazení pod termín politiky (ve Dworkinově pojetí). Tak tomu je například soudem zdůrazněná potřeba ochrany spotřebitelů a celospolečenský zájem na takové ochraně v kause Heningsen v. Bloomfield Motors, Inc.. Domnívám se, že jestliže má společnost zájem na podpoře spotřeby zboží a z tohoto důvodu přistupuje k určité ochraně spotřebitele, pak se de facto jedná o ekonomický cíl směřování společnosti – a tedy o politiku.

Dworkin se tedy domnívá, pokud je s užitím principů soudem vyloženo platné pravidlo takovým způsobem, který směřuje k řešení, jež je spravedlivé, pak je to takový výklad správný. A jsem přesvědčen o tom, že by soudci principy měli používat a poměřovat jejich důležitost v dané věci, neboť jen tak mohou dospět ke správnému řešení. Pokud by tak nečinili a řídili se tedy výhradně pozitivním právem, těžko by ve složitých případech mohli dosáhnout spravedlivého rozhodnutí. A právě nesouhlasem s právními pozitivisty je Dworkinova práce prodchnuta.

²³ WINTR, Jan. Charakteristické principy práva a právních odvětví [online]. Praha, 2002. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. s. 6. Dostupné z WWW: <<http://tf.webz.cz/jw/rigorozni.html>>.

²⁴ tamtéž, s. 52

²⁵ DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenth, 2001. 455 s., s. 53

Krátce se na tomto místě zastavím s poznámkou o precedentech. Nevidím v nich rozhodně žádný problém v případě, kdy již precedent pro danou konkrétní kauzu existuje a lze tedy důvodně předpokládat jeho užití. Co však v případě, kdy je nějaká kauza jaksi nová, kdy se soudce s takovou konkrétní situací doposud neseťkal – a teprve, s použitím právních principů ovšem, bude zvažovat, jakou cestou se při rozhodnutí ve věci vydat. Pokud bude ona nová kauza mít onu „čest“, že její posuzování dá vzniknout novému precedentu, pak to jen stěží lze označit za něco, co by skýtalo právní jistotu. V té chvíli totiž, dle mého názoru, dojde k tomu, že ono rozhodnutí bude mít znaky pravé retroaktivity, neboť již existující právní skutečnosti se budou posuzovat optikou, která v době vzniku těchto skutečností prostě ještě neexistovala. Podrobný rozbor tohoto tématu by však vyžadoval prostor, který tato práce neskýtá.

2.3 Robert Alexy

Robert Alexy, významný německý právník a právní filozof, který navazuje na Dworkinovu teorii a rozvíjí ji, má na právní principy ten názor, že se jedná o **příkazy k optimalizaci**. Právní pravidla oproti tomu nazývá **definitivními příkazy**, jejichž charakteristickým způsobem užití je subsumpce. Principy jsou tedy normami, „*které ukládají, že se něco má realizovat vzhledem na skutkové a právní možnosti v míře co nejvyšší.*“²⁶ Alexy připomíná, že míra jejich uskutečňování záleží i na právních možnostech, ne jen na skutkových – a právní možnosti realizace principu jsou kromě pravidel determinovány principy, které směřují proti sobě. Z výše uvedeného jednak vyplývá to, že principy jsou způsobilé ke vzájemnému poměřování a zároveň to, že takové poměřování vyžadují – a právě poměřování je podle Alexyho charakteristickou formou, jíž se principy aplikují. Podle něj je „*mezi pravidly a principy buď pouze obsahový rozdíl (to nazývá slabým odlišením), nebo rozdíl kvalitativní, spočívající v odlišné logické struktuře (silné odlišení).*“²⁷ K tomu dále Alexy uvádí následující příklady slabého rozlišení a to dle: jejich původu, explicitnosti hodnotového obsahu, morálního obsahu či vztahu k ideji práva, vztahu k nejvyššímu zákonu významu pro právní řád, jistoty jejich poznání všeobecné platnosti či jejich přítomnosti v různých právních řádech. Co se týče příkladů silného rozlišení pak uvádí tyto rozdíly: zda jsou důvody pro pravidla nebo pravidly samými a dle předmětu úpravy – tedy zda jsou pravidly argumentace nebo pravidly samými.²⁸

Alexy konstatuje, že principy jsou nutně obsaženy v každém alespoň minimálně rozvinutém právním řádu, v souvislosti s čímž uvádí příklad Spolkové republiky Německo, kde jsou Základním zákonem (Grundgesetz), tedy ústavou, inkorporovány principy lidské důstojnosti, právního státu, demokracie a sociálního státu, neboli „*základní principy novodobého přirozeného práva a práva rozumu a tím též novodobou morálku práva a státu jako principy pozitivního práva do ústavního systému.*“²⁹ K tomu samozřejmě připomínám, že obdobná ustanovení jsou i v našem ústavním pořádku – a uplatňování jich naším Ústavním soudem se budu věnovat v další části této práce.

²⁶ ALEXY, Robert. *Pojem a platnost práva*. Bratislava : Kalligram, spol. s r. o., 2009. 176 s., s. 101

²⁷ WINTR, Jan. *Říše principů : Obecné a odvětvové principy současného českého práva*.

Praha : Karolinum, 2006. 278 s., s. 57, 58.

²⁸ tamtéž, s. 58

²⁹ ALEXY, Robert. *Pojem a platnost práva*. Bratislava : Kalligram, spol. s r. o., 2009. 176 s., s. 102

Vraťme se ale nyní k Alexymu. Co se týče uplatňování principů, pak vyjadřuje svůj názor, že pokud někdo, v případě práva tedy soudce, poměřuje, pak se nevyhnutelně opírá o principy. Toto poměřování je podle něj nutné v situacích, kdy existují důvody, které jsou posuzovány každý zvlášť, jsou každý sám o sobě důvodem pro rozhodnutí – avšak právě proto, že je zde ještě ten další důvod, směřující třeba právě k řešení zcela opačnému, nelze jednoduše rozhodnout. Dále Alexy konstatuje, že vzhledem k tomu, že rozsudek, vyneseny soudcem, si zajisté klade nárok na správnost, což je nezbytné s ohledem na fakt, že s rozsudkem je spojena povinnost ho splnit, je nezbytné poměřování uskutečnit. V opačném případě by mohlo podle Alexyho dojít k situaci, kdy by soudce byl někdy nucen připustit zajisté nedobry fakt, že určitý rozsudek byl v jisté podobě vyneseny jen proto, že k poměřování nepřistoupil. Jsem přesvědčen, že v takovém případě by nebylo možno chápat takový rozsudek jako spravedlivý a souhlasím s Alexyho názorem, že pokud se soudce setká s případem, spojeným s pochybnostmi o tom, co příkazují pravidla, je nezbytné poměřovat a v důsledku toho brát principy v úvahu.

Alexy se též zamýšlí nad tím, z jakého důvodu jsou principy součástí práva a jak souvisejí s morálkou. Dochází k názoru, že podle inkorporační teorie principy součástí právního systému nevyhnutelně jsou a dále, že „*podle morální teze nevyhnutelně zahrnují také aspekty, které patří k nějaké morálce.*“³⁰ Co se týče obsahu tedy soudce rozhoduje na podkladě **morálky**, má však pro své rozhodování důvody **právní**.

Extrémní případy jsou pro Alexyho tou situací, kdy dochází ke kolizím platností, a to právní a sociální. Podmínkou právní platnosti je to, že normy mají sociální účinnost, přičemž právní účinnost je založena na ústavě, lhostejno, zda psané či nepsané. Ústava stanoví za jakých podmínek má nějaká norma právní platnost. Sociální účinnost pak znamená to, že jsou normy společensky účinné, neboli obecně uznávané a dodržované, přičemž případně nedodržování je veřejnou mocí sankcionováno.

Tím se Alexy dostává k základnímu zákonu - ústavě, již pokládá za nezbytnou, k čemuž uvádí tři úlohy, jež dle něj ústava má. Je to jednak transformace kategorií, neboli umožnění přechodu od toho, co je, k tomu, co má být. Dále – a to je pro probíranou problematiku velmi důležité – ústava určuje, jaké skutečnosti se mají považovat za skutečnosti, tvořící právo: „*kritérii toho, co je platné právo, jsou kritéria ústavy*“³¹, a konečně to, že všechny normy, jejichž platnost je z ústavy odvozena, jsou součástí právního pořádku.

³⁰ ALEXY, Robert. *Pojem a platnost práva*. Bratislava : Kalligram, spol. s r. o., 2009. 176 s., s. 107

³¹ tamtéž, s. 138

Alexy též konstatuje, že každý materiální ústavní princip de facto omezuje pravomoc zákonodárce. Proto je pro Alexyho konstitucionalismus právním systémem, který umožňuje nejvyšší stupeň realizace zdravého rozumu. Předpokladem platnosti ústavy je ovšem její sociální účinnost – to je opravdu nezbytné, neboť vzhledem k tomu, že ústava je základem právního řádu, si lze stěží představit situaci, kdy ústava není společností uznávána a respektována (či alespoň toto platí o naprosté většině společnosti). A principy do systému práva patří, neboť právě o ně se opírá „*postup aplikace práva anebo se o ně musí opírat, aby bylo možno realizovat nárok na správnost.*“³²

Z výše uvedeného mimo jiné vyplývá, že Alexy, obdobně jako Dworkin, rozhodně není zastáncem těch, kteří uznávají toliko legalismus, tedy právní doktrínu, jež i za cenu rozhodnutí nespravedlivého trvá na dodržování toliko psaného práva. Uvědomuje si, že tím by nebylo možno v mnohých případech, zejména u složitých případů, dosáhnout spravedlivého řešení. Bez přihlédnutí k obecným principům, tedy takovým, které společnost v daném období a konkrétním případě vnímá jako spravedlivé a správné, nelze mnohdy složitý případ rozhodnout správně a v souladu s morálkou. V některých bodech však Alexy Dworkinovu teorii odmítá, a to zejména co se týče jeho jediného správného řešení. Podle něj toto není reálné, avšak je třeba usilovat o řešení co nejracionálnější a přezkoumatelné. Je tedy třeba vytvořit metodologická pravidla, určující, zda jisté normy nebo pravidla zavazují, jsou součástí právního systému a dále zda a v jakém rozsahu lze rozhodování složitých případů podřídit racionální kontrole, neboť není možný systém, který by ve všech případech zaručoval zjištění toho jediného a správného výsledku.

³² ALEXY, Robert. *Pojem a platnost práva*. Bratislava : Kalligram, spol. s r. o., 2009. 176 s., s. 161

2.4 Pavel Holländer

Podle názoru Pavla Holländera jsou právní principy přítomny „v rozličných situacích právního myšlení: Lze mezi ně zařadit zákonodárství, kde principy vystupují jako regulativní ideje, dále aplikaci právních norem (příčemž právní principy vystupují jako interpretační argumenty při posuzování podmínek subsumpce obsažených v hypotéze normy), dále situace přímé aplikace principů a konečně jejich abstraktní srovnání teoretické, resp. v souvislosti s abstraktní kontrolou norem.“³³ Co se týče uplatňování principů v zákonodárství, tam Holländer konstatuje, že je konflikt principů řešen pravidlem *lex specialis derogat legi generali*, přičemž uvádí příklad, kdy ač samozřejmě platí ústavní princip ochrany osobnosti a tedy musí být dodržováno právo na nedotknutelnost těla zemřelého, je v zájmu funkčnosti trestního práva nutné toto pravidlo nedodržovat tehdy, kdy je nutno provést soudní pitvu.

Podle Holländera mají právní principy povahu axiomu, tedy tvrzení, které se předem pokládá za platné a z tohoto důvodu se nedokazuje. Působí jako regulativní ideje, přičemž na ně buď obsahově navazují další komplexy norem nebo působí jako interpretační východiska jednoduchého práva. Dále je pro ně typický vysoký stupeň obecnosti subsumpčních podmínek, a konečně jsou spjaty s hodnotovými a teleologickými východisky normového souboru.

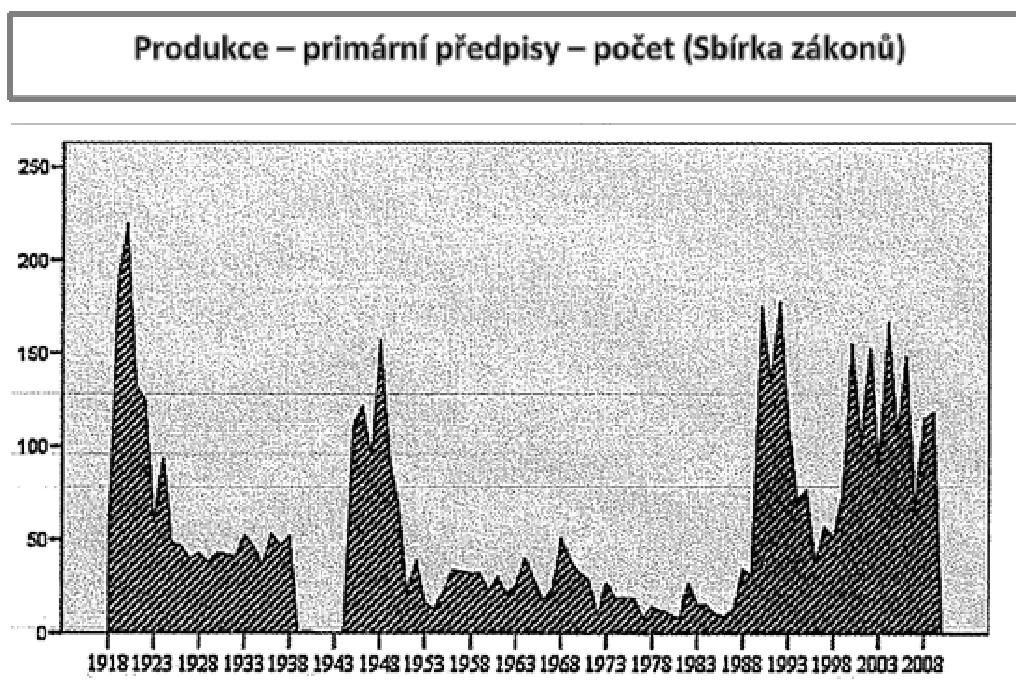
Holländer konstatuje shodně s Alexym, že vzhledem k tomu, že principy obecné pro celý právní řád vycházejí z ústavy, lze hovořit o konstitucionalizaci právního řádu. K tomu doplňuje, že „přímá závaznost ústavy má dvojí rozměr: prvním je její bezprostřední závaznost v případě absence jednoduchého práva, druhým je pak role nejdůležitějšího interpretačního východiska jednoduchého práva.“³⁴ Dodává, že aplikace práva s přihlédnutím k jeho smyslu a účelu přísluší celé justici, a ne pouze Ústavnímu soudu.

V souvislosti s tím se Holländer zamýšlí nad postavením principů, jež nejsou nikde zachyceny v písemné formě, v systému našeho práva, jež je právem kontinentálním, a tedy rozdílným od práva anglosaského, kde je právo soudcem vytvářeno, a kdy tedy judikatura vyšších soudů nemůže být pramenem práva. K tomu vyjadřuje svůj názor, že tato koncepce je již překonána a to zejména proto, že dynamika společenských změn dosáhla takové intenzity, kdy již legislativa není schopna adekvátně reagovat, ač se o to snaží a produkuje ohromné množství předpisů.

³³ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 303 s.

³⁴ tamtéž, s. 156

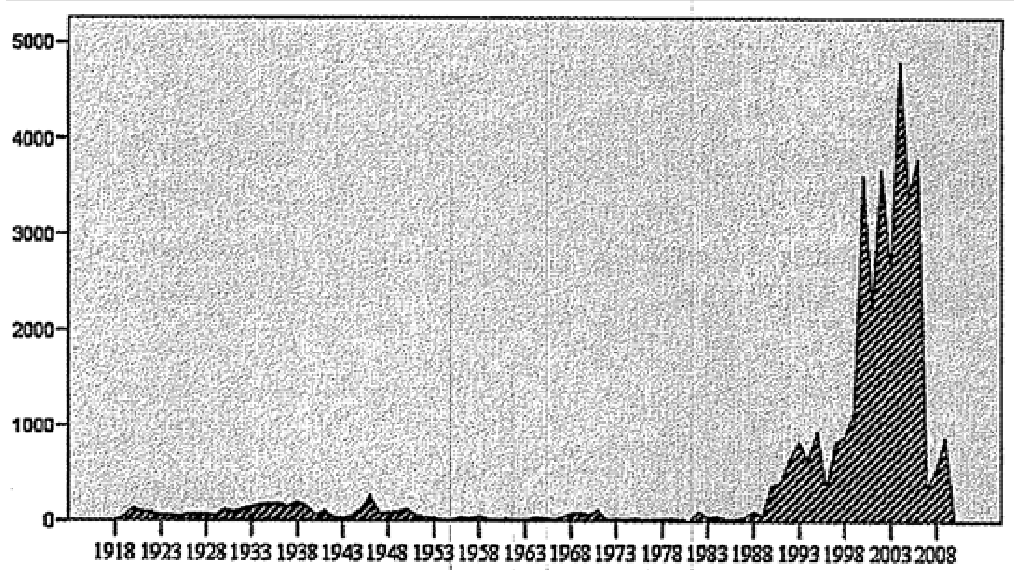
K tomu já dodávám, že není ani tak problém v přijímání nových právních předpisů – těžko tomu mohlo být po návratu k demokratickému uspořádání společnosti a návratu k tržnímu hospodářství jinak. Problém je dle mého názoru spíše v záplavě novelizací již přijatých právních předpisů, což nevyhnutelně musí vést k nepřehlednosti a k omezení právní jistoty občanů, neboť již jsme v situaci, kdy bez elektronického právního systému prakticky není možné s jistotou říci, v jaké podobě kdy ten který předpis platilo. Tento neblahý trend je velmi důkladně zpracován (mimo mnohých jiných témat) v knize Právní informatika³⁵ JUDr. Františka Cvrčka, CSc., z níž jsem též použil následující grafy:

Graf č. 1

³⁵ CVRČEK, František. *Právní informatika*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2010, 371 s. Ediční řada Ústavu státu a práva AV ČR. ISBN 9788073802684 (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň);
 graf 1 – *Produkce – primární předpisy – počet (Sbírka zákonů)*: s. 249
 graf 2 – *Produkce změn – primární předpisy – počet (Sbírka zákonů)*: s. 266

Produkce změn – primární předpisy – počet (Sbírka zákonů)

Graf č. 2

Jak je vidět, vždy docházelo ke značnému zvýšení produkce zákonných předpisů v návaznosti na zásadní společenské změny, za něž rozhodně lze označit i události v listopadu 1989. To je zcela logické a nevyhnutelné, ovšem nikdy v minulosti nedocházelo k takovému neustálému měnění již přijatých předpisů, se všemi výše zmíněnými nežádoucími a neblahými důsledky.

Vraťme se nicméně k užívání právních principů. Lehce může docházet k situacím, a to zejména z výše uvedených důvodů, kdy bude muset soudce, chce-li rozhodnout opravdu spravedlivě, přihlížet k obecným právním principům. K tomu Holländer poukazuje na rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, sp. zn. ÚS 33/97, kde je mimo jiné řečeno, že ústava „nemůže existovat mimo veřejností akceptovaný kontext hodnot, spravedlnostních představ, jakož i představ o smyslu, účelu a způsobu fungování demokratických institucí. Jinými slovy nemůže minimální hodnotový a institucionální konsensus. Pro oblast práva z toho plyne závěr, že pramenem práva obecně, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného, jsou rovněž základní právní principy a zvyklosti.“ Ústavní soud se v tomto svém rozhodnutí též zabývá otázkou, jakým způsobem lze nepsané právní principy vlastně poznat, a jakým způsobem je formulovat – tedy zda je jejich formulace jaksi libovolná, či zda lze stanovit jisté obecné postupy. Dle názoru Ústavního soudu je garancí proti libovůli kulturní a mravní kontext odpovědnosti a dále soustava demokratických institucí, neboli dělba moci.

Holländer odmítá rozlišování principů a pravidel logickými znaky, tak, jak to činí Dworkin a Alexy. Komentuje v souvislosti s tím mimo jiné výše uvedený soudní spor Riggs vs. Palmer, tedy zjištění vraha vlastního dědečka. Uvádí, že konfliktem pravidel je rozpor dispozic dvou právních norem, neboli taková situace, kdy je chování adresáta právních norem regulováno sporně; zároveň mu cosi je i není přikazováno. Kolize principů však spočívá v posuzování subsumpčních podmínek, obsažených v hypotéze aplikované normy, kdy tyto podmínky stojí v rozporu a směřují k rozdílným závěrům.

Podle jeho názoru „kolize principů ve výkladu Dworkinově a Alexyho je proto komponentem jiné oblasti normativního usuzování než konflikt pravidel, je otázkou zkoumání subsumpčních podmínek obsažených v hypotéze a nikoli řešením rozporu dvou dispozic. Kolizi principů v tomto smyslu proto s konfliktem pravidel (normativním sporem) nelze vůbec srovnávat. Jsou totiž předmětem rozdílných myšlenkových postupů.“³⁶

Proto Holländer odmítá odlišování principů a pravidel podle logických znaků a navrácí se k jejich tradičnímu chápání, kdy podle něj (s odvoláním se na další právní vědce – C. W. Canaris a K. Larenze) vyjadřují hodnotový obsah a jsou charakteristické morálním obsahem a vztahem k ideji práva. Proto je princip možno získat postupem zpátky od určité úpravy k myšlenkám, jež jsou jejím základem.³⁷ To pokládám za velmi trefný popis – vždyť zrovna ve zmiňovaném případě Riggs vs. Palmer skutečně soudce vyhodnotil situaci jako takovou, kdy je nutno se do jisté míry oprostít od psaného práva a zamířil k samému zdroji toho, proč vůbec právo ve společnosti vzniklo, tedy k potřebě spravedlivého řešení sporů. A o řešení, kdy by bylo možno v rámci platného práva získat vraždou majetkový prospěch, lze jistě s úspěchem pochybovat jako o řešení spravedlivém a společensky žádoucím.

Domnívám se, že si Holländer poněkud protirečí a to v tom směru, že na jednu stranu se přiklání k názoru, že by soudce mohl lépe vytvářet právní normy a poté poukazuje na nutnost dělby moci v demokratické společnosti. To se ovšem dle mého názoru vylučuje – dělba moci je přece založena právě na rozdělení kompetencí, kdy zákonodárce normy vytváří a soudce dle těchto norem, jakožto orgán nezávislé moci soudní, posuzuje věci, právě zákonem této soudní moci náležející. Ovšem je skutečností, kterou rozeberu v závěrečné části této práce, že zejména soud Ústavní mívá v současné době tendence chápat své kompetence poněkud šířeji a nekonformněji.

³⁶ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 303 s., s. 151

³⁷ tamtéž, s. 151

2.5 Tomáš Sobek

Tomáš Sobek se otázce právních principů věnuje v jedné z kapitol své knihy *Nemorální právo*. Zamýšlí se zde mimo jiné nad tím, jak poměřovat určité principy a práva, dochází-li k jejich vzájemnému konfliktu. Připomíná, že jestliže má být nějaký princip porušen, musí existovat princip jiný, který pokládáme v daném případě za důležitější, zásadnější. Například tedy princip nedotknutelnost soukromí je jistě velice důležitá, ovšem v kontextu s ochranou práva na život jistě bude ustupovat do pozadí. Kromě toho Sobek konstatuje, že nelze zvažovat toliko samotný význam nějakých konkrétních principů, ale i to, v jaké míře dojde v případě vážení těchto principů k jejich porušení či omezení. K tomu dále uvádí, že „*snaha o dokonalou realizaci nějakého souboru hodnot v praxi může být, a také bývá, vnitřně protichůdný podnik. Např. snaha o maximální realizaci práva na přiměřené hmotné zabezpečení při nezpůsobilosti k práci může být protichůdná s legitimním zájmem společnosti na předcházení zneužívání nemocenských dávek.*“³⁸ Jestliže tedy připustíme – či spíše z pozice soudce rozhodneme – o jistém potlačení jednoho principu, pak toto musí být opodstatněno dostatečně intenzivní nutností ochrany principu jiného, jehož důležitost v daném případě převažuje. Přitom mohou nastat situace, kdy v opozici proti sobě stojí dva principy a přesto budeme v každé takové situaci rozhodovat rozdílně. Sobek k tomu uvádí mimo jiné příklad, kdy proti sobě stojí právo na svobodu projevu a právo na ochranu osobnosti. Přitom formuluje dvě úvahy, navzájem propojené:

1. „*Jaké zásahy do ochrany osobnosti bychom připustili, kdybychom ponechali svobodu projevu zcela nedotčenou?*“
2. *Jaké zásahy do svobody projevu bychom připustili, kdybychom důsledně sledovali právo na ochranu společnosti?*“³⁹

V konkrétní situaci, s ohledem na zcela konkrétní podrobnosti, pak musíme zvažovat, vyvažovat jednotlivé principy; oba přitom zůstávají platné, ale jejich důležitost, respektive míra, jak k nim budeme přihlížet či jak je potlačíme, se bude v jednotlivých konkrétních situacích lišit.

Dále Sobek zmiňuje teorii Jana-Reinarda Sieckmanna, v níž jsou principy definovány jejich rolí v argumentaci. Ta je zaměřena na určení definitivní platnosti právních pravidel,

³⁸ Sobek, Tomáš. *Nemorální právo*. Praha: Ústav státu a práva. 423 s., s. 360

³⁹ tamtéž, s. 360

příčemž východiskem úvahy je základní úroveň argumentace. Uvádí příklad konfliktu principu svobody projevu a principu ochrany osobnosti – jejich kolize „spouští specifickou funkci právních principů, totiž posunutí normativní úvahy o řád výš, což umožňuje zahrnutí nových normativních důvodů pro úvahy. Nyní argumentujeme principem ochrany osobnosti, že by projevy tohoto druhu měly být zakázány, zatímco principem svobody projevu naopak argumentujeme, že by měly být povoleny.“⁴⁰ Pak se postupně argumentováním dobrat například toho, že ve věcech veřejného, celospolečenského významu má přednost svoboda projevu před ochranou osobnosti, která je takovým projevem (urážlivým) zasažena – s tím, že v demokratické společnosti má svoboda projevu zvláštní význam. Ovšem může se též stát, že argumentace bude pokračovat na vyšší úrovni a to tak dlouho, dokud takříkajíc nedojdou argumenty pro jeden z principů. Tato argumentace na vyšších úrovních, označovaná za metaargumentaci, je podle Sobka významná v tom, že se do uvažování dostávají i argumenty, jež „o level níže nenašly uplatnění.“⁴¹

Na tomto místě bych shrnul dosavadní poznatky o pravidlech a principech. Právní pravidla fungují tím způsobem, že při jejich konfliktu se použije buď jedno, nebo druhé, kdežto principy je třeba zvažovat, poměřovat jejich relevanci v dané konkrétní věci. Jejich význam užití je v tom, kdy v složitých případech nám nepostačují právní pravidla, neboť zákonodárce prostě nemůže pamatovat na každou eventualitu. Proto pak přicházejí ke slovu principy, které jsou jakýmsi vyjádřením názoru společnosti na to, co je správné a spravedlivé. „Vycházejí z principu zákazu *denegatio iustitiae*, nezbude než uznat, za určitých omezených podmínek, i možnost justice dovodit, a to zejména na základě obecných právních principů (psaných i nepsaných), právní řešení posuzované věci.“⁴²

⁴⁰ Sobek, Tomáš. *Nemorální právo*. Praha: Ústav státu a práva. 423 s., s. 362

⁴¹ tamtéž, s. 364

⁴² HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 303 s., s. 157

2.6 Shrnutí

Z výše uvedeného si dovolím shrnout několik základních postřehů. V první řadě pokládám za zřejmé, že právní principy nepopíratelně souvisejí s morálkou, jež je v dané době ve společnosti pokládána za správnou a její dodržování za žádoucí v celospolečenském zájmu. K tomu ještě poznamenávám, že není od věci otázka, zda je morálka jakýmsi produktem společnosti (tedy něčím, na čem se většina společnosti shodla, že bude označovat za morální a žádoucí), či tím, jak ji chápe Immanuel Kant. Ten svůj názor vyjádřil ve svém kategorickém imperativu: „*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.*“⁴³ To sice vypadá na první pohled lákavě, avšak současně poněkud idealisticky – lze jen stěží předpokládat, že by se každý člověk, jaksi sám od sebe, choval jednak zcela, do všech detailů, morálně, ve smyslu onoho Kantem zmiňovaného a požadovaného lidství a jednak, že by se jeho pohled jaksi sám od sebe, přirozeně, shodoval s pohledem jiných členů společnosti. Proto se spíše domnívám, že morálka ve společnosti je spíše tím, na čem se většina subjektů této společnosti víceméně tiše dohodne, že je morálkou. Ovšem na druhou stranu pak hrozí i jiný, takřkajíc opačný problém – co když se tato většina takto shodne na na něčem, co z mého pohledu morální není? Jak se zachovat v takovém případě? Či co například dělat v případě, kdy se určitý člověk dostane z prostředí střední Evropy do země například muslimské, s jejich pojetím například přístupu k ženám? Má pak takový člověk dodržovat tamní morálku, byť je třeba v příkrém rozporu s jeho osobní morálkou (která ovšem současně je morálkou naší společnosti, v níž onen dotyčný vyrůstal a přejímal ony většinové názory na morálku)? Dále pak pokládám za vhodné se v této souvislosti zamyslet nad tím, zda vlastně i ona morálka není vlastně jakousi politikou – vždyť dodržování morálních zásad minimálně udržuje nějaký žádoucí *status quo*, pokud přímo nesměruje k něčemu lepšímu, pro společnost a její členy žádoucímu. S tím ovšem souvisí i to, že poměřováním principů (s nutným uplatněním přihlédnutí k morálce) může dojít i k „objevení“ jakéhosi doposud skrytého smyslu nějakého zákonného ustanovení – a jelikož rozhodnutí v duchu takového smyslu by rozhodně mělo opět směřovat nějakému inovativnímu zlepšování společnosti, je možné, že vlastně takto při poměřování principů dojde ke vzniku nové (alespoň částečně) politiky. Zde ovšem myslím nelze opominout jisté úskalí – i soudce je jen člověk a ovšem každý člověk je jiný, neboť je každý jinak ovlivňován oněmi většími i (zdánlivě) menšími událostmi a podněty, s nimiž je každodenně, od prvních

⁴³ KANT, Immanuel. Základy metafyziky mravů. Překlad Ladislav Menzel. Praha: Svoboda, 1990. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0152-5, s. 91

okamžiků svého života, konfrontován. Ovlivněn, byť nevědomky, těmito zkušenostmi, bude ovšem každý posuzovat určitou kauzu poněkud jinak. Pak se ovšem jen stěží můžeme vyvarovat toho, aby se nějakou (novou) politikou ve Dworkinově pojetí stávaly i více či méně subjektivní názory jednotlivých soudců. A to již vůbec nemluvě o tom, že i mezi osobami, které by měli mimo jiné poměřovat zákonnost chování jiných osob, tedy mezi soudci, se nelze nasetkat i s jistým podílem těch, kteří mají na právo a morálku poněkud **nekonformnější** názor.

3. Systematika právních principů

Vzhledem k tomu, jak složitý je systém práva, to, jak se člení a jak se v jeho rozličných odvětvích liší vzájemné postavení subjektů právních vztahů, by bylo nemyslitelné, aby nebyly rozdíly též mezi principy, které se v jednotlivých právních odvětvích uplatňují. Dovolím si tedy nejprve připomenout členění práva a poté se budu podrobně zabývat úlohou právních principů v jednotlivých právních odvětvích.

Začneme nejzákladnějším členěním práva a sice na právo vnitrostátní a právo mezinárodní. Dále se budu zabývat toliko právem vnitrostátním, ale přesto pokládám za nezbytné připomenout, že naše vnitrostátní právo je samozřejmě právem mezinárodním – a též pochopitelně právem evropským – ovlivňováno, a to mnohdy zásadně. Články 10 a 10a Ústavy začleňují mezinárodní smlouvy do našeho práva, stejně jako se součástí našeho právního řádu staly a stávají nařízení a směrnice Evropské unie. Budu se však věnovat toliko principům, které jsou součástí jednotlivých odvětví českého vnitrostátního práva, neboť nepovažuji za „*nezbytné zabývat se obecnými zásadami mezinárodního práva nebo ústavním právem Evropské unie, jež sice představují základ svých právních řádů, vůči právnímu řádu České republiky jsou však okolností vnější.*“⁴⁴

Naše vnitrostátní právo se dělí na právo soukromé a právo veřejné. Zásadní rozdíl zde je v postavení subjektů – v právu veřejném pravidelně jedna strana disponuje mnohem silnějším postavením, než ta druhá; na druhou stranu ovšem její konání je právě z důvodu jisté nadřazenosti, autoritativnosti, s níž může rozhodovat o právech a povinnostech jí podřízeného subjektu, přísně regulováno. V právu soukromém naopak jsou si strany rovny - což vyplývá ze smluvní autonomie – a již to samo o sobě je, myslím, jedním z nejzákladnějších principů soukromého práva.

Wintr říká, že principy jsou „*základem, zhuštěným vyjádřením normativního obsahu, právního institutu, zákona, právního odvětví nebo právního řádu jako celku*“⁴⁵. Wintr tedy „staví“ právní principy jaksi „ze zdola“, přičemž oproti tomu Dworkin, Alexy i Holländer chápou principy tak, že mají základy v morálce, což dle mého názoru vůbec nemusí být totéž, neboť chování se v souladu s morálkou, respektive shoda společnosti na tom, že nějaké chování je morální a tedy žádoucí, je v podstatě prvním krokem ke vzniku obecně uznávaných a chráněných typů chování. Principy, užívané v jednotlivých právních odvětvích pak budou

⁴⁴ WINTR, Jan. *Říše principů : Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha : Karolinum, 2006. 278 s., s.17

⁴⁵ tamtéž, s. 142

jistě konkrétnější než principy obecné. Zajisté budou nějakým způsobem rozvíjet obecnější princip a alespoň částečně budou stále obsahovat původní smysl principu obecného. K tomu však obsahuje další ideje, specifické právě pro ono konkrétní právní odvětví. Abstraktní, obecnější princip, pak může být realizován různým způsobem, k čemuž uvádí Wintr příklad abstraktního principu nezávislosti soudců; ten může být realizován různými způsoby a to například principem jmenováním soudců doživotně hlavou státu, jak je tomu u nás, nebo principem volby soudců lidem bez možnosti znovuzvolení, principem ustavování soudců soudcovskou samosprávou a podobně. Je zřejmé, že všechny tyto principy reflektují myšlenku soudcovské nezávislosti, avšak současně k nim přidávají myšlenku další, což slouží k přiblížení se obsahu konkrétního právního řádu.

3.1 Právo veřejné

Právo veřejné je, jak jsem již zmínil výše, typické tím, že v něm jedna osoba, případně skupina sob, rozhoduje z pozice moci o právech a povinnostech jiných osob. Pravidelně se jedná o rozhodování v rámci správního práva, v oblasti soudní moci – ať se již jedná o trestně právní či civilní oblast, ovšem stejně tak tomu je i v případě přijímání právních předpisů. Právo veřejné tradičně zahrnuje právo ústavní, právo trestní, právo správní, z něhož se dále vyčlenilo právo sociálního zabezpečení, právo finanční a právo životního prostředí. Dále pak právo civilní procesní – byť upravuje postup při sporech, patřících do soukromého práva, patří bezesporu do práva veřejného, neboť je v pravomoci soudu, tedy orgánu veřejné moci, o právech a povinnostech subjektů rozhodnout

3.1.1 Principy v ústavním právu

Ústava vytváří rámec, základ všech právních předpisů v České republice. Proto pokládám za nesporné, že znát principy, jimiž se naše ústavní právo řídí či řídit rozhodně má, je velice žádoucí, ba dokonce nezbytné. S ohledem na to, že Ústavní soud slouží jako jakási poslední instance, ochrana před nespravedlností, je zajisté žádoucí vědět, jakých principů je možno se dovolávat. Tomu, jak v praxi náš Ústavní soud pracuje s principy a jak je ve své činnosti zohledňuje, se budu věnovat v samostatné kapitole, nyní rozeberu toliko otázku principů samotných.

Základními principy ústavního práva jsou zejména principy, obsažené v Ústavě České republiky a veřejnoprávní metoda regulace, neboli autoritativní rozhodování veřejné moci o právech a povinnostech jiných. Tyto principy jsou pak nadřazeny všem ostatním a jedná se tedy o principy, z nichž vycházejí všechny ostatní, v ostatních odvětvích práva a tam jsou pak dále konkretizovány.

Principy ústavního práva lze rozdělit do několika skupin:

- principy zakotvené na ústavní úrovni, ovládající ostatní právní odvětví (např. *nullum crimen sine lege*)
- principy ovládající materiální ústavní právo, tedy volby, zákonodárství...

- základní ústavní principy, východiska a ohniska celého právního systému, které mají postavení principu vůči principům a) a b) (např. princip rovnosti lidí před zákonem).⁴⁶

Stěžejními principy jsou již samotné principy právního, demokratického státu. Zde je nutno samozřejmě na prvním místě jmenovat princip demokracie, neboli doslova vlády lidu, jež je vyjádřena **principem svrchovanosti lidu** – viz čl. 2 odst. 1 Ústavy: „*Lid je zdrojem veškeré státní moci.*“ Z toho dále vyplývá princip vlády většiny, ovšem doplněn či lze říci omezen principem ochrany menšin, což je vyjádřeno v čl. 6 Ústavy: „*Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.*“ Princip vlády je pak realizován prostřednictvím dalších principů, a to princip republikánský, jež zakotvuje státní zřízení v České republice, princip zastupitelské demokracie, vyjadřující skutečnost, že lid vládne prostřednictvím volených zástupců, viz čl. 21 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: „*Občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců*“, a princip vlády na čas, čili fakt, že nikdo nemůže být zvolen jednou provždy; toto je vyjádřeno v čl. 21. odst. 2 Listiny základních práv a svobod: „*Volby se musí konat ve lhůtách nepřesahujících pravidelná volební období stanovená zákonem*“. Pokládám za vhodné na tomto místě připomenout, že naše Ústava v čl. 2 odst. 2 zakotvuje i princip přímého výkonu státní moci: „*Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo*“, avšak doposud k takové situaci došlo pouze jedinkrát, v souvislosti s referendem o přistoupení k Evropské unii; přestože byly mnohokrát podány návrhy ústavního zákona, který by do našeho právního řádu zakotvil institut referenda obecného, z různých příčin k tomu doposud nikdy nedošlo: „*Když se v dnešním Parlamentu řekne „referendum, naskočí jedné skupině politiků husí kůže a jímá je strach z nevyzpytatelné a bezuzdné vůle mas, kterým za normálních okolností říkají „voliči“. Druhá skupina jen zatne zuby a nechá se unášet představou, že snad někdy se i Česká republika stane vyspělou demokracií se vším, co k ní patří. Zatím však stále dominuje fobie prvních.*“⁴⁷ Domnívám se, že je škoda, že tento princip je u nás poněkud opomíjen – zejména v současné době bouřlivého vývoje (nejen) v Evropě, kdy jsme svědky velice zásadních změn, by nebylo od věci mít možnost veřejné dění skutečně ovlivňovat a samozřejmě v souvislosti

⁴⁶ WINTR, Jan. *Říše principů : Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha : Karolinum, 2006. 278 s., s.182

⁴⁷ SUCHÁNEK, Radovan. *Obecné referendum v České republice – soumrak parlamentarismu?* in: JIRÁSKOVÁ, Věra. *Interpretace Ústavy České republiky a Ústavy Slovenské republiky. Evropeizace ústavních systémů*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2007, s. 26

s tím i nést opravdovou odpovědnost za své rozhodnutí. – se vším dobrým i tím horším, co z toho vyplývá.

Nelze ovšem opominout i určitá rizika, s referendem spojená. Ta souvisejí s faktem, že lidskou bytost lze mnohdy poměrně jednoduše ovlivnit – stačí k tomu dostatečné množství prostředků, použitelných pro patřičnou, dostatečně manipulativní mediální kampaň. Pak je ovšem možno očekávat i vítězství požadavků značně populistických – nicméně v souladu s tím, že „*lid je zdrojem veškeré státní moci.*“, se všemi důsledky, z toho vyplývajícími. Ostatně domnívám se, že v souvislosti s čerstvě přijatým ústavním zákonem o přímé volbě prezidenta České republiky (jež by snad bylo možno s jistou licencí označit za jakési referendum *sui generis*), budeme takových mediálních kampaní jasnými cíli – s výsledkem posléze na Pražském hradě viditelným. Ovšem přesto jsem přesvědčen, že výhody užívání referenda by v dlouhodobém pohledu převažovaly – domnívám se, že opačný úhel pohledu na tento problém, tedy jakési předpokládání určité nedostatečné vyzrálosti občanů pro takové rozhodování (či přímo jejich jakési diskvalifikace v tomto směru), a oddalování přenesení tohoto zatím spíše teoretického článku Ústavy do reálné praxe, by naopak mohlo směřovat k dalšímu vzdalování se faktického rozhodování od občanů a tedy k tomu, co se v současnosti nazývá demokratickým deficitem.

S volbami nedílně souvisí princip všeobecných, přímých a rovných voleb zákonodárního sboru, princip volného mandátu a princip volné soutěže svobodně vznikajících politických stran. Podívejme se podrobněji na princip volného mandátu. Ten značí fakt, že každý poslanec či senátor je zástupcem všeho lide, nejen svých voličů. To je vyjádřeno ve slibu poslance a senátora, jež je v čl. 23 odst. 3 Ústavy: "*Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj mandát budu vykonávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí*", a v čl. 26 Ústavy, kde je stanoveno, že „*Poslanci a senátoři vykonávají svůj mandát osobně v souladu se svým slibem a nejsou přitom vázáni žádnými příkazy.*“

Dalším ústavním principem je **princip parlamentní vlády**, jehož vyjádření je jednoduché: parlament může přivodit pád vlády, a to vyslovením nedůvěry. Kromě toho však u nás platí i to, že nově jmenované vládě musí být Parlamentem vyslovena důvěra, a to do 30 dnů od jmenování.

Z principu parlamentní vlády vyplývá, že politická moc patří parlamentu a vládě, přičemž prezidentovi, hlavě státu, přísluší funkce spíše reprezentační a koordinační. Demokratickou legitimitu rozhodně prezident má, neboť je volen oběma komorami

Parlamentu, avšak takovou moc, jako parlament či vláda nemá, byť má zase naopak některé pravomoci, které nemá nikdo jiný. Zde můžeme uvést například to, že uděluje milosti či jmenuje soudce. K tomu poznámku, jež s tímto tématem jistě souvisí: prezident ČR sice soudce jmenuje, avšak nemá možnost je odvolávat. Dochází zde totiž k onomu poměřování principů a to principů legality a soudcovské nezávislosti s principem „*kdo jmenuje, odvolává*“. Ústavní soud se k této otázce vyjádřil v souvislosti s tím, kdy Václav Klaus odvolal JUDr. Brožovou z funkce předsedkyně Nejvyššího soudu, přičemž využil tehdy platného ustanovení § 106 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech soudcích). JUDr. Brožová však jeho rozhodnutí napadla ústavní stížností a uspěla: „*Nelze aplikovat princip "kdo jmenuje, odvolává" na vztahy v rámci soudní správy. Proto prostřednictvím maximy vyjádřené v čl. 82 odst. 2 Ústavy je nutno poměřovat rovněž způsob odvolávání předsedů soudů, tedy i předsedy Nejvyššího soudu; nejen právní úprava zakotvující odvolávání soudců, ale i právní úprava odvolávání předsedů a místopředsedů soudů musí respektovat ústavní principy dělby moci a nezávislosti soudní moci. Nelze potom akceptovat jejich odvolání orgánem moci výkonné právě tím způsobem, který napadené ustanovení předpokládá, při současném zachování výše rozebíraných požadavků. Z uvedeného vyplývá závěr o protiústavnosti napadeného ustanovení, neboť jím dochází k zásahu do garancí institucionální a personální nezávislosti soudnictví.*“⁴⁸ Je tedy zřejmé, že v této věci převážila potřeba zachovat nezávislost soudnictví.

Vraťme se k principu, souvisejícímu s hlavou našeho státu. platí princip neodpovědné hlavy státu, jež znamená tolik, že prezident není z výkonu své funkce odpovědný (čl. 54 odst. 3 Ústavy), a dále fakt, že za většinu rozhodnutí prezidenta ČR je odpovědná vláda. To vyplývá z čl. 63 odst. 4 Ústavy, kde je stanoveno, že „*Za rozhodnutí prezidenta republiky, které vyžaduje spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády, odpovídá vláda*“, což navazuje na čl. 63 odst. 3 Ústavy, který stanoví nutnost kontrasignace prezidentových určitých rozhodnutí předsedou vlády či jím pověřeným členem vlády. Tato rozhodnutí jsou specifikována v čl. 63 odst. 1 a 2 Ústavy, a jsou následující: prezident zastupuje stát navenek, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy; sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy, je vrchním velitelem ozbrojených sil, přijímá vedoucí zastupitelských misí, pověřuje a odvolává vedoucí zastupitelských misí, vyhlašuje volby do Poslanecké sněmovny a do Senátu, jmenuje a

⁴⁸ Nález Ústavního soudu, sp. zn. II.ÚS 53/06 ze dne 12.09.2006

povyšuje generály, propůjčuje a uděluje státní vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný orgán, jmenuje soudce, má právo udělovat amnestii.

Prezidentovi republiky přísluší vykonávat i pravomoci, které nejsou výslovně v ústavním zákoně uvedeny, stanoví-li tak zákon.

Dalším zásadním principem demokracie je princip vlády pro lid. Státní moc tedy musí jednat vždy ve prospěch lidu, vázána ustanovením čl. 2 odst. 3 Ústavy *“Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.”* Co se týče požadavku na zachování demokracie, pak platí princip neodstranitelnosti principů demokratického státu, vyjádřený čl. 9 odst. 2 Ústavy: *„Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřijatelná.“* Za velmi důležitý pak považuji princip, stanovený hned následujícím odstavcem 3: *„Výkladem právních norem nelze oprávnit odstranění nebo ohrožení základů demokratického státu.“* Z toho jasně vyplývá, že i když soudce uplatní principy, aby dosáhl spravedlivé řešení problému, nemůže v žádném případě dojít k takovému rozhodnutí, jež by šlo takříkajíc proti Ústavě, respektive idejím v ní vyjádřeným.

Soutěž politických stran je limitována čl. 5 Ústavy, který specifikuje, že strany musí být respektující základní demokratické principy a odmítající násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. Dále je důležitý princip neideologického a laického státu, vyjádřený v čl. 2 odst. 1 Listiny, jež zabraňuje vzniku státu, prosazujícímu jedinou ideologii, či vznik jakéhosi státního náboženství, což by rozhodně nebylo v souladu s principy svobody myšlení, svědomí a vyznání, taktéž chráněného Listinou.

Pro každého občana je důležitý princip veřejnosti veřejné moci. Orgány veřejné moci tedy musejí zveřejňovat informace o své činnosti (čl. 17 odst. 5 Listiny), soudy a Parlament jednají veřejně (čl. 36 a 96 Ústavy); výjimky jsou možné pouze v závažných případech, například tehdy, kdy je nutno zachovat státní tajemství.

Oproti občanovi samozřejmě veřejná moc disponuje skutečně značnou **mocí**, a proto je v zájmu občana, aby tato moc měla své limity. Mimo jiné k tomu přispívá princip liberálního státu, jež chrání příslušníky menšiny před neomezenou nadvládou většiny – viz čl. 6 Ústavy.

Dále je samozřejmě třeba uvést princip dělby moci, neboli její členění na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, kdy se tyto složky navzájem vyvažují a doplňují, aby zabránily vzniku nějaké formy diktatury. Jako pojistka proti přílišné moci Poslanecké sněmovny slouží princip bikameralismu, kdy Senát má například možnost zamítnout návrh

zákona, a ten pak může být přijat pouze nadpoloviční většinou všech poslanců, či schvalování určitých mezinárodních smluv, kdy je požadován souhlas obou komor Parlamentu.

Princip poměrného zastoupení pak opět směřuje k ochraně menšin, kdy jejich zástupci mohou být zvoleni do parlamentu a tam bojovat za své nároky – jestliže ovšem jejich strana získá ve volbách do Poslanecké sněmovny alespoň 5 % hlasů.

Vláda ČR je pak proti Parlamentu do jisté míry chráněna principem posílené pozice vlády a jejího předsedy, kdy je pro vyslovení nedůvěry třeba návrhu alespoň 50 poslanců a souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců. Dále pak Parlament nemá vliv na složení vlády. Tento princip by měl působit na stabilitu a akceschopnost vlády.

Existuje však i princip nezávislých orgánů uvnitř výkonné moci, jež spočívá v tom, že určité citlivé oblasti jsou svěřeny institucím či osobám, nezávislým na vládě. Tak je tomu například u Nejvyššího kontrolního úřadu, České národní banky, Úřadu pro ochranu osobních údajů či veřejného ochránce lidských práv – ombudsmana.

Za důležitý pokládám **princip práva na odpor**, vyjádřený v čl. 23 Listiny: „*Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.*“ Myslím, že nejen za sebe mohu vyjádřit přání, aby tohoto principu nemuselo být nikdy využito v praxi.

Obecně je stěžejním princip právního státu, jež je dále upřesňován principem vázanosti státní moci zákonem, kdy tato moc může být uplatňována toliko zákonným způsobem a v mezích zákona. Oproti tomu platí princip co není zakázáno je dovoleno, jež platí pro všechny, právě s výjimkou veřejné moci. Dalším principem právního státu pak je princip ochrany práv, kdy má každý možnost se domáhat ochrany svých práv u nezávislého a nestranného soudu, případně u jiného orgánu veřejné moci. Na to pak navazuje princip nestranného soudu a princip práva na spravedlivý proces, jež vyplývá z čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a z Listiny. Strany si tedy jsou rovny a mají mimo jiné nárok na to, aby byla věc projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti, a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Samozřejmě v této souvislosti nelze zapomenout na již zmíněný princip *nullum crimen sine lege*.

Důležitým pro každého občana je rozhodně **princip právní jistoty**, jež lze vymezit tak, že „*veřejná moc (včetně zákonodárce) má dbát, aby bylo právní postavení každého*

subjektu zřejmé a nebylo bez legitimního důvodu zhoršováno, včetně jeho očekávání o budoucím právním postavení.“⁴⁹

Princip územní samosprávy v praxi realizuje **princip subsidiarity**, jež znamená, že určitá společenská funkce má být vykonávána na úrovni vyšší jen tehdy, kdy není účelné ji vykonávat na úrovni nižší. Územní samosprávné celky jsou tedy spravovány orgány, volenými jejich obyvateli, což rozhodně slouží k jejich blízkosti občanům a chápání konkrétních místních problémů.

Co je tedy **hlavním principem ústavního státu**? Rozhodně lze za to označit princip, že všechny právní předpisy, úřední rozhodnutí či zásahy nesmějí odporovat Ústavě, a stejně tak musejí být i v souladu s Ústavou vykládány – a též mohou být pro nesoulad s Ústavou rušeny, což lze označit za princip rušení protiústavních normativních aktů. S tím bytostně souvisí **princip individuální ústavní stížnosti**, kdy se může každý, kdo se domnívá, že jeho Ústavou zaručené právo bylo zásahem veřejné moci porušeno, domáhat u Ústavního soudu zrušení předmětného rozhodnutí. Činností Ústavního soudu pak dochází k prozařování ústavního principů do jednoduchého práva, jež *„je možno definovat jako nutnost naplnit požadavek, aby každá právní norma jednoduchého práva byla vykládána ve světle těchto principů. [...] Jinými slovy, prozařování ústavních principů právním řádem ústní v požadavek ústavně konformní interpretace jednoduchého práva.*“⁵⁰

Toto označujeme jako **princip ústavně konformního výkladu**. S tím úzce souvisí **princip proporcionality**, jež „lze formulovat jako příkaz veřejné moci, aby zasahovala do ústavně chráněných právních pozic (zejména základních práv a svobod občanů) jen v nezbytných případech a za použití jen takových prostředků nezbytných k dosažení cíle, které představují nejmenší zásah do ústavně chráněné právní pozice.“⁵¹

Ještě připomenou principy, vztahující se přímo ke znakům státu. Zde platí **princip suverenity státu** (přičemž stát sám je vymezen s užitím tří znaků: státního území, obyvatelstva, na tomto území trvale usazeného, a státní moci, jež toto území i obyvatelstvo ovládá), jež znamená tolik, že stát má na svém území tu nejvyšší moc, nezávislou na cizí

⁴⁹ WINTR, Jan. *Říše principů : Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha : Karolinum, 2006. 278 s., s.206

⁵⁰ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 263

⁵¹ WINTR, Jan. *Říše principů : Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha : Karolinum, 2006. 278 s., s.208

mocnosti. Jedině stát, prostřednictvím příslušných orgánů, pak určuje, co je na jeho území platným právem. Přitom samozřejmě může připustit, uznat, závaznost jiných právních norem, například mezinárodních smluv, nebo se některých svých pravomocí i vzdát, avšak je to čistě na jeho vůli. K takovému omezení došlo například ústavním zákonem č. 395/2001 Sb., jež mimo jiné stanoví, že „Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.“ – což je nyní čl. 10a Ústavy.

S tím pak souvisí **princip inkorporace a přednostní aplikace mezinárodních smluv**, jež je dále zcela zásadně akcentován **principem závaznosti práva Evropské unie**. Zakládací smlouvy a akty Společenství pak mají přednost před právem ČR. Mohlo by se zdát, že to je v rozporu s principem suverenity, avšak je třeba připomenout, že se ČR k výše uvedenému rozhodlo dobrovolně.

Se státem souvisí princip územní celistvosti, tedy nedotknutelnosti a nedělitelnosti státního území; státní hranice mohou být měněny jen ústavním zákonem, a stát je jednotný, takže není přípustná nějaká dílčí suverenity částí státu, tedy například vznik jakési federace, např. Česka a Moravy.

Co se týče občanů ČR, pak jednak platí **princip vzájemné loajality ve štátoobčanském svazku**, jednak též princip **zákazu odejmutí státní občanství**.

Princip vzájemné loajality ve štátoobčanském svazku je možno popsat jako vzájemně vyvážený soubor práv a povinností štátu a občana. Jako příklad uvedu to, že štát chrání občana i mimo území štátu, avšak naopak občan má povinnost být štátu věrný (a neprovádět tedy například špionáž proti svému štátu) a též se musí v případě potřeby podílet na jeho obraně – branná povinnost. **Princip zákazu odejmutí státní občanství** pak prostě znamená, že občan může pozbyť občanství ČR pouze ze své vůle, nemůže ho být zbaven zásahem veřejné moci. Jinak tomu bývalo v dobách vlády komunistického režimu, kdy tuto problematiku upravovala Směrnice o úpravě právních vztahů Československé socialistické republiky k občanům, kteří se zdržují v cizině bez povolení československých úřadů (schválené usnesením vlády Československé socialistické republiky ze dne 16. března 1977 č. 58), jež umožňovala nepohodlné občany takřkajíc exkomunikovat z komunistického ráje. V čl. 9 tato směrnice stanovila, že „Československé státní občanství bude odňato občanu, který se zdržuje bez povolení nebo vyvíjí jakýmkoliv způsobem činnost štátu nepřátelskou nebo takovou, která porušuje zájem Československé socialistické republiky. Půjde o osoby, které zejména vystupují s nepřátelskými projevy v zahraničním tisku, rozhlase či televizi nebo na shromážděních organizací a institucí v cizině nebo se účastní nepřátelských akcí anebo

jinak veřejně znevažují socialistické zřízení v Československé socialistické republice, její spojenecké svazky, snižuje vážnost československých představitelů a československých státních a společenských institucí.“ Je zřejmé, že během poměrně málo let učinil vývoj práv a svobod opravdu ohromný, zásadní krok – a samozřejmě nejen v tomto jenom ohledu.

Pavel Holländer se ústavními principy zabývá na pozadí napětí mezi právem a morálkou, kdy je nutno řešit extrémní nesoulad mezi pozitivním a přirozeným právem. Dle něj mohou v tomto ohledu demokratickém právním státě nastat následující situace: jednak jsou to situace zcela extrémní, související buď s přechodem od totalitního režimu k demokracii, nebo naopak s ohrožením demokracie, kdy je mimo jiné i formou přijímání nespravedlivých zákonů, jež jsou v rozporu s morálkou (a já dodávám, že i s přirozeným právem), *de facto* odinstalován demokratický stát a jeho principy. Další, a nutno říci že naštěstí) mnohem častější situací, kdy je nutno řešit nesoulad pozitivního a přirozeného práva, je pak posuzování konkrétního případu, „*když se mravní princip nepromítá do psaného práva, a to v kontextu řádného neboli normálního fungování demokratického právního státu.*“⁵² K první situaci, neboli vyrovnávání se s právě jaksí skončenou totalitní minulostí, uvádí Holländer že lze akceptovat prioritu práva přirozeného před právem pozitivním a to i za cenu prolomení standardních právních principů, jimiž jsou právní jistota a zákaz retroaktivity. Tak například rozhodoval Ústavní soud, když posuzoval případy převodů vlastnictví na stát v období nesvobody, jež byly neplatné i dle tehdejších zákonů a vyloučil nabytí vlastnického práva vydržením; uplatněním morálních principů tedy došlo k prolomení obecných principů právních (jen poznámku jestli jsou tedy morální principy výše než právní). Ústavní soud tedy poměřoval jisté principy a v konkrétní věci dospěl k názoru, že jistý princip je třeba potlačit, neboť jiný princip je v dané věci důležitější, morálnější a vede ke spravedlivému (či alespoň spravedlivějšímu) řešení.

Co se týče situací, kdy by byly přijímány zákony, směřující porušování Ústavy, prolamování ústavních principů, pak Holländer uvádí příklad předválečného Německa před nástupem Hitlera, neboli Výmarské republiky v letech 1919 až 1933. Tehdy bylo přijímáno mnoho ústavních zákonů, vedoucích k nepřehlednosti ústavy, nebyl brán ohled na jejich politický obsah, což následně vedlo ke „legálnímu“ odstranění této ústavy nacisty. Na toto reagovali po válce tvůrci nové německé ústavy, neboli Základního zákona, kdy jednoznačně formulovali zásady, od nichž nelze ustoupit. Jednak nelze měnit tento Základní zákon jinak,

⁵² HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 303 s., s. 36

než zákonem, který text Základního zákona výslovně mění či doplňuje a jednak vyjmuli materiální jádro ústavy z dispozice zákonodárce, což označili za imperativ nezměnitelnosti. Dle něj změna Základního zákona, týkající se základních principů spolkového uspořádání, základních principů ochrany lidských práv, právního státu, suverenity lidu a práva na občanskou neposlušnost je nepřipustná (čl. 79 odst. 3 Základního zákona).⁵³ Pokud by pak byl podán návrh na takovou změnu ústavy, dotýkající se jejího materiálního jádra, pak nesmí být ve Spolkovém sněmu vůbec projednán či předložen k hlasování a pokud by o něm přesto bylo hlasováno, nesmí být žádnou většinou přijat; pokud by k tomu přesto došlo, nesmí jej spolkový prezident vyhlásit a pokud by tak přesto učinil, musel by Spolkový ústavní soud prohlásit takovou změnu za neplatnou. K tomu mi ovšem nezbyvá než vyjádřit obavu, zda by v situaci, kdy je zcela v rozporu s ústavou Spolkovým sněmem projednán a přijat protiústavní zákon, tedy zákon, nerespektující ústavní principy, následně je opět v rozporu s ústavou prezidentem vyhlášen, měl případný rozsudek Ústavního soudu, jež by tento zákon rušil, nějaký reálný význam. Lze se totiž myslím oprávněně domnívat, že pokud dochází k přijímání protiústavních zákonů, nerespektujících ústavní principy, je docela pravděpodobné, že momentální pohled společnosti či alespoň její větší (či hlasitější) části na tímto zákonem upravenou problematiku bude z nějakého důvodu také spíše v rozporu s ústavními principy – nelze totiž zapomínat jednak na to, že politická reprezentace je taková, jací jsou občané, kteří jí dali mandát, a jednak na to, že mnozí politikové z různých důvodů konají tak, jak se líbí jejich voličům. Protiústavní zákon by tedy pravděpodobně nebyl přijat jen jaksi nahodile, ale mnohem pravděpodobněji na jakousi „společenskou objednávku“ – a hovořím-li o Německu, nelze v této chvíli nepřipomenout Norimberské zákony, diskriminující většinovou společností tak neoblíbené Židy. Případná (a zdaleka ne v daném okamžiku dějin jistá) snaha Ústavního soudu o zrušení takového protiústavního zákona by pak nemusela mít patřičný a žádoucí efekt – mnohem spíše si dokáží představit situaci, kdy by takový nepohodlný Ústavní soud byl za pomoci dalšího protiústavního zákona jaksi odstaven či by jeho nesprávně rozhodující soudci nahrazeni těmi poslušnými a ukázněnými.

Podívejme se, jak je imperativ nezměnitelnosti materiálního jádra Ústavy řešen u nás. K tomu Holländer konstatuje, že v původním návrhu Ústavy obsažen nebyl a zařazen do ní byl až na základě doporučení ve Společné zprávě výborů České národní rady k vládnímu návrhu Ústavy české republiky. Lze se nyní jen dohadovat, proč tam nebyl od počátku – snad v tom není třeba shledávat nějaké konspirační teorie ve smyslu úmyslného, a později

⁵³ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 303 s., s. 56

využitelného opomenutí, a lze předpokládat, že vzhledem k poměrně hektickému běhu událostí v době předcházející rozdělování společného státu Čechů a Slováků na to bylo prostě pozapomenuto.

Ústavní soud formuloval k imperativu nezměnitelnosti základní teze, kdy například ve známém případě, týkající se návrhu na zrušení ústavního zákona č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny, podaného poslancem Milošem Melčákem, uvedl, že *„ochrana materiálního jádra Ústavy, tj. imperativ nezměnitelnosti podstatných náležitostí demokratického právního státu dle čl. 9 odst. 2 Ústavy, není pouhým apelem, proklamací, nýbrž ústavním ustanovením s normativními důsledky. ... Bez uvedeného promítnutí čl. 9 odst. 2 Ústavy do interpretace ustanovení čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy by v něm zakotvená nepřipustnost změny podstatných náležitostí demokratického právního státu pozbyla normativní povahy a zůstala toliko politickou, příp. morální výzvou.“*⁵⁴

Je myslím zřejmé, že zohledňovat ústavní principy je zcela nezbytné, neboť jen s jejich použitím můžeme dosáhnout toho, aby rozhodnutí bylo skutečně spravedlivé. A spravedlnost je – či by alespoň rozhodně měla být – jedním z účelů práva.

Jan Tryzna, autor myslím velmi inspirativní knihy *Právní principy a právní argumentace*, k problematice ústavních principů zmiňuje prozařování těchto principů do jednoduchého práva. Toto prozařování definuje jako *„nutnost naplnit požadavek, aby každá právní norma jednoduchého práva byla vykládána ve světle těchto principů. To znamená, že musí být příkladně odmítnut výklad, který ústavní principy nerespektuje.“*⁵⁵ K tomu však dodává, že jen málokdy by bylo možno přímo aplikovat ústavní normu, neboť ta je buď příliš obecná, anebo je prováděna zákonnou normou. Teprve tehdy, jestliže je příslušná norma nejasná nebo nelze-li dospět k jednoznačnému závěru o jejím obsahu, uplatní se norma ústavní. Další možností pro uplatnění ústavní normy bude tehdy, když se zdá, že jistá právní norma „jednoduchého práva“ nějakému ústavnímu pravidlu odporuje. Dále pak je důležitý fakt, že ústavní pravidla vstoupí do aplikace práva až tehdy, když jsou jaksi dotčena či ohrožena jistou intenzitou. *„V takovém případě může vzniknout představa, že by bylo vhodné přiznat ústavním pravidlům charakter právního principu, protože pokud uznáme, že právní princip naznačuje správné řešení, vzniká ona volnost, která nám umožňuje právní princip*

⁵⁴ Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 27/09 ze dne 10.09.2009

⁵⁵ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 263

(ústavní pravidlo) aplikovat jen za určitých okolností. Pokud bychom však ústavním pravidlům přiznali povahu právních norem, znamenalo by to, že musí být aplikována vždy.“ Dále Tryzna vyslovuje názor, že povahu principů lze spíše než jednotlivým ustanovením na ústavní úrovni přiznat důsledkům těchto pravidel. Pokud by dle něj ustanovení na ústavní úrovni měla povahu principů, znamenalo by to, že by také nemusela být aplikována nikdy. Jelikož však pravidla mají relativně vysokou míru abstraktnosti, „*je poměrně široké pole pro závěr, zda zjištěný obsah právní normy ještě ústavnímu pravidlu neodporuje, či zda mu již odporuje. Pak je to otázkou interpretace ústavního pravidla. Je-li závěr takový, že právní norma ústavnímu pravidlu již odporuje, pak bude výsledek uzpůsoben ústavnímu pravidlu, dojde k „prozařování“.* Pokud bude závěr opačný, potřeba aplikovat ústavní pravidlo vůbec nevznikne.“⁵⁶ Z toho pak vyplývá závěr, že soudy musejí vykládat právní předpisy s ohledem na ústavní pravidla a to zejména co se týče základních práv a svobod. Dále Tryzna vyjadřuje své přesvědčení, že ke koncepci prozařování právních principů do právního řádu je třeba přistupovat tak, aby byla nalezena rovnováha mezi dvěma požadavky a to zachováním práva a rozumným fungováním práva. To znamená, že jen pokud je dotčena podstata ústavního principu, je třeba tuto podstatu hájit – a tedy principu užít. „*V opačném případě dojde k úplnému rozmělnění správného postupu soudu a výsledkem bude kazuistický výčet jednotlivých pochybení, který bude pro aplikační praxi v podstatě nepoužitelný.*“⁵⁷

K výše uvedenému chci podotknout, že přestože Tryzna uvádí, že pokud bychom přímo ústavním pravidlům (a ne důsledkům těchto pravidel) přiznali charakter právního principu, došlo by také k tomu, že by nemusela být aplikována nikdy. To však myslím právě je podstatou toho, jak principy ve skutečnosti fungují. To, že jistý princip v konkrétním případě nebude aplikován, nebude přece znamenat, že v situaci jiné naopak nebude použit; znamená to jen tolik, že jiný ústavní princip v dané chvíli převážil, a jeho dodržení byla v zájmu spravedlnosti v konkrétním případě dána přednost.

3.1.2 Principy správního práva

Dalším odvětvím veřejného práva, jehož principy se budu zabývat, je právo správní, tedy právo, upravující postupy veřejné správy. Tu je možno definovat jako činnosti státních a jiných veřejných orgánů, jejímž obsahem není zákonodárství ani soudnictví. Ze správního

⁵⁶ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 264

⁵⁷ tamtéž, s. 265

práva, tedy jeho zvláštní části, jsou pak jaksi vyčleněna odvětví práva finančního, práva sociálního zabezpečení a práva životního prostředí – těm se budu věnovat následně.

Správní právo je právem veřejnoprávním a jeho základem tedy je autoritativní rozhodování jedněch subjektů, tedy těch, které jsou nositelem veřejné moci, o právech a povinnostech subjektů jim podřízených. Z toho ovšem vyplývá (v demokratickém právním státě) nutnost jasně vymezit „mantinely“, v nichž se bude tato interakce odehrávat. Jednak musí být orgánům veřejné moci udělena dostatečná moc, aby mohly veřejnou správu řádně vykonávat a tedy jednat v souladu s výše uvedeným ústavním principem ochrany státního a veřejného zájmu, jednak musí existovat jasné právní záruky proti zneužití veřejné moci.

Jako první princip tohoto právního odvětví uvádí Wintr **princip jednoty správního práva**, „jež se může projevovat skutečnou nebo alespoň myslitelnou subsidiaritou správního řádu vůči procesním ustanovením jmenovaných autonomních odvětví.“⁵⁸

Vzhledem k tomu, že orgány veřejné správy především vydávají správní akty, neboli jednostranné právní úkony, jimiž v konkrétním případě autoritativně rozhodují o právech a povinnostech jiných osob, je zcela zásadním **princip presumpce správnosti správních aktů**. To prostě znamená, že na správní akt se hledí jako na bezvadný, nebyl-li úředně shledán opak. To je velice důležité, neboť orgány veřejné správy pravidelně při své činnosti využívají výsledky činnosti jiných správních orgánů, neboli jiné správní akty; představa, že například orgán úřadu, řešícího dopravní přestupky, z výpisu z evidenční karty řidiče zjistí, že jistá osoba má odebrána řidičská oprávnění v souvislosti s rozsudkem soudu, přičemž dotyčný bude tvrdit, že tomu tak není, že k zápisu do evidenční karty došlo nějakým omylem a příslušný orgán mu prostě dovolí nadále řídit vozidlo, až dokud nezjistí skutečný stav, by byla opravdu jen těžko myslitelná. „Státní správa by nemohla účinně plnit své úkoly, zabezpečovat veřejné služby a chránit vůči soukromým osobám veřejný zájem, kdyby bylo možno nedbat správních aktů při pochybnostech o jejich bezvadnosti.“⁵⁹

Dále zmiňme **princip zákonnosti či legality**, neboli vázanosti správy právem, který spolu s principem soudní kontroly správy poskytuje záruku proti libovůli orgánů veřejné moci. K tomu se přidává **princip objektivní odpovědnosti státu za nezákonná rozhodnutí a nesprávný úřední postup**, neboť je skutečností, že i úředníci jsou toliko lidé, kteří ať již nedopatřením, kvůli nesprávnému právnímu názoru (jak posléze soud dovodí...), z nedbalosti, nebo v horším případě úmyslně vydají rozhodnutí, které někoho konkrétního poškodí.

⁵⁸ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 216

⁵⁹ tamtéž, s. 216

Neopominutelný je ovšem **princip soudní kontroly správy**, kdy každý, kdo tvrdí, že byl na svých právech poškozen rozhodnutím či naopak nečinností veřejné správy, se může v této věci obrátit na soud.

Obecně je možno uvést **principy dobré správy**, jež vyplývají ze samých principů demokratického právního státu, jimiž jsou například nedotknutelnost osoby, ochrana práv či princip ochrany práv. Tak můžeme jmenovat **princip nepřetržitosti veřejných služeb**, jež zohledňuje jak potřebu neustálého rozhodování o právech a povinnostech subjektů, tak poskytování služeb, jakými je například údržba silnic. Na toto navazuje **princip rozhodování v souladu s veřejným zájmem**, kdy je třeba sledovat zájem celku. Současně je ovšem třeba respektovat princip rovnosti a zákaz diskriminace. Dále zmíním princip otevřenosti a průhlednosti správy, z něhož vyplývá, že veřejná správa je jednak povinna informovat o své činnosti, což je podrobně upraveno zákonem č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, jednak že osoby, jichž se určitá věc přímo týká, mají právo například na nahlížení do příslušného spisu. Zájmy podřízených subjektů chrání princip rychlosti a hospodárnosti, který ovšem funguje i směrem do veřejné správy, neboť kromě obraně proti nečinnosti veřejné správy vede i k efektivitě této správy.

Velmi důležité jsou principy ochrany nabytých práv a ochrany legitimního očekávání. První chrání jednou již nabytá práva před retroaktivním zásahem, přičemž chrání i „*vadně nabytá práva, pokud byla nabyta v dobré víře. [...] Je tedy zřejmé, že princip ochrany nabytých práv může kolidovat jak s principem legality, tak s principem rozhodování v souladu s veřejným zájmem; výsledek kolize závisí na konkrétních okolnostech případu.*“⁶⁰ Druhý pak zohledňuje skutečnost, že podřízený subjekt má právo na to, že v obdobných situacích bude orgán veřejné moci rozhodovat obdobně a tedy například za určitý přestupek bude za srovnatelných okolností udělena srovnatelná sankce, a že nebude docházet k nějakým excesům.

Bylo by možno se dále obsírně věnovat principům, užívaným v právu finančním, právu sociálního zabezpečení a právu životního prostředí, ale domnívám se, že vzhledem k tomu, že se jedná o odvětví, jež se správním právem úzce souvisejí, je zmíním jen krátce.

Pro finanční právo je hlavním principem silná státní regulace. To je pochopitelné s ohledem na fakt, že se zabývá například daněmi, poplatky, cly či finančním trhem. Z toho vyplývá „*široké použití koncesního principu v bankovníctví, pojišťovnictví či obchodování*

⁶⁰ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 220

*s cennými papíry a také intenzita státního dozoru nad podnikateli v těchto oblastech.*⁶¹ Dále je důležitý princip výlučné pravomoci a odpovědnosti nezávislé centrální banky ohledně měny a oběhu peněz. V podstatě každého se denně dotýká princip ukládání daní a poplatků jen na základě zákona a jistě též princip zdanění příjmů a zdanění spotřeby.

V právu sociálního zabezpečení jsou zásadními principy, stanovené v Listině základních práv a svobod, jimiž jsou princip hmotného zabezpečení těch, kteří bez viny nemohou pracovat, princip hmotného zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a při ztrátě živitele, princip práva na zajištění minimálního standardu životní úrovně, princip bezplatné zdravotní péče na základě veřejného zdravotního pojištění a princip ochrany a podpory rodin a dětí.⁶² Aby bylo možno tyto principy naplňovat v praxi, musí být ovšem uplatňován princip povinného veřejného pojištění, stojící na principu vzájemnosti a principu solidarity.

Co se týče práva životního prostředí, to je postaveno na právu na příznivé životní prostředí a právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí, jež jsou stanoveny v Listině základních práv a svobod. To je ještě akcentováno zásadou předběžné opatrnosti, zásadou prevence, zásadě „znečišťovatel platí“ a zásadou nápravy škody u zdroje, jež jsou obsaženy ve Smlouvě o založení Evropského společenství.⁶³ S tím ovšem souvisejí i principy trvale udržitelného rozvoje, princip odpovědnosti státu za stav životního prostředí a jeho ochranu či princip komplexní a integrované ochrany. Pro subjekty, jež by se dopustily deliktního jednání, souvisejícího se životním prostředím, pak jsou jistě důležitými jak princip absolutní objektivní odpovědnosti za správní delikt právnických osob a podnikajících fyzických osob, tak co se týče náhrady škody princip zásadní přednosti uvedení do původního stavu před peněžitou náhradou.

3.1.3 Civilní právo procesní

Zde je ovšem nutno na prvním místě zmínit axiomy procesního práva, které *„patří k nejobecnějším právním principům vůbec a definují naše pojetí úlohy a podoby justice. Axiomy procesního práva patří k nejstarším právním zásadám a dějiny některých z nich sahají*

⁶¹ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 226

⁶² tamtéž, s. 229

⁶³ tamtéž, s. 232

až do římských dob. V ústavním textu je obvykle nenajdeme, občas na ně odkazují procesní řády. Následující principy jsou však natolik samozřejmou součástí našeho chápání justice, že by působily i bez opory v zákonném textu.⁶⁴ Jedná se o následující principy:

- zákaz odepření spravedlnosti
- rozhodování podle práva
- respekt k procesním právům obou stran
- zákaz rozhodování tehdy, je-li soudce ve spojení s jednou ze stran
- princip překážky věci pravomocně rozhodnuté
- závaznost rozsudku pro strany sporu

Dále sem patří základní principy soudnictví, které vyplývají ze základních principů právního státu. Jsou jimi tedy princip nestranného a nezávislého soudu, princip vázanosti soudce toliko zákonem a mezinárodní smlouvou a zásada zákonného soudu a zákonného soudce, s čímž jistě souvisí i princip spravedlivého procesu.

Pro civilní řízení je důležitým princip rovnosti a kontradiktornosti, z nichž vyplývá fakt, že před soudem stojí dvě strany, které ovšem mají rovné postavení. Obě mohou hájit své zájmy a uplatňovat své argumenty, stejně jako vyjadřovat se je všem skutečností a důkazům. Dále v civilním procesu platí principy ústnosti a veřejnosti, jež mohou být omezeny toliko z důležitých důvodů, jimiž je například ochrana mravnosti. Stále významnějším je princip rychlosti a hospodárnosti řízení, jež se však v praxi obtížně vymáhá, neboť jakýkoliv nátlak na soudce ve snaze urychlit jeho rozhodování by byl útokem na jeho nezávislost.

Na rozdíl od trestního práva zde převažuje zásada dispoziční nad zásadou oficiality a tedy zahájení i průběh procesu bývá většinou v rukou účastníků; to neplatí u civilních řízení nesporných, na jejichž výsledku je i veřejný zájem a proto jsou zahajována a vedena z moci úřední. S dispoziční zásadou souvisí zásada projednací, kdy soud projedná jen takové důkazy a skutečnosti, předložené mu účastníky, a na jejich základě rozhodne. S tím souvisí zásady formální pravdy a materiální pravdy. „Podle zásady materiální pravdy je úkolem soudu zjistit skutečný stav věci, podle zásady formální pravdy rozhodne soud podle takového stavu poznatků, který je zjištěn za dodržení přísných procesních forem, byť třeba neodpovídá

⁶⁴ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 237

skutečnému stavu.“⁶⁵ K tomu dále Wintr uvádí, že v našem civilním právu doposud převažuje zásada materiální pravdy, byť omezená zásadou projednací.

Soud se v civilním procesu řídí zásadou volného hodnocení důkazů, kdy hodnotí všechny důkazy dle svého uvážení a to jak jednotlivě, tak ve vzájemných souvislostech. V směru zrychlení a zefektivnění řízení působí zásada koncentrační, kdy je závazně stanoven sled procesních úkonů a doba, kdy je účastníci pod hrozbou prekluze musejí provést. To omezuje předkládání nových skutečností a důkazů při odvolacím řízení, avšak přesto stále převládají zásady jednotnosti procesu a arbitrárního pořádku, neboli to, že řízení tvoří jeden celek a sled procesních úkonů není pevně stanoven.

Jistě by se dalo v popisu principů civilního procesu dále pokračovat, avšak to už by mohlo být tématem jiné práce, takže již zmíním jen princip dvojinstančnosti řízení, který je jistě velmi důležitý ve chvíli, kdy je jeden z účastníků civilního řízení s výrokem soudu nespokojen – což jistě bývá více než obvyklé.

3.1.4 Trestní právo procesní

Toto právní odvětví upravuje postup zejména orgánů činných v trestním řízení, jež se od civilního procesu odlišuje zejména tím, že proti sobě nestojí dvě soukromé osoby (jak tomu v civilním právu nejčastěji bývá), ale stát, zastoupený státním zástupcem coby žalobcem, a obžalovaný z trestného činu. Vůči obžalovanému je pak uplatňován **princip presumpce nevinny, princip přiměřenosti, zásada vyhledávací a princip zajištění práva na obhajobu**, akcentovaný **zásadou povinné obhajoby u závažných obvinění**. Vzhledem k závažnosti, kterou v trestním právu jistě vnímáme, jsou zásady trestního řízení přesně kodifikovány v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení. Najdeme zde takové zásady, kromě výše uvedených, jako například zásadu stíhání ze zákonných důvodů, zásadu oficiality, zásadu přiměřenosti, zásadu materiální pravdy (uplatnit zde zásadu formální pravdy by jistě nebylo myslitelné), zásadu obžalovací, zásadu vyhledávací, a zásadu veřejnosti a ústnosti. Důležitým, a pro obžalovaného mnohdy velice zásadním, bude zásada *in dubio pro reo*.

Z výše uvedeného ovšem existují i výjimky, opět trestním řádem stanovené. Například ze zásady oficiality jsou zákonodárcem vyčleněny některé trestné činy, vyjmenované v § 163 trestního řádu, jimiž jsou mimo jiné trestné činy ublížení na zdraví či omezování osobní

⁶⁵ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 240

svobody, kdy trestní řízení proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď, lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. To platí i o trestním stíhání pro trestný čin znásilnění proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, jakož i pro trestný čin opilství. Stejně tak zásada veřejnosti může být prolomena v případech, stanovených v § 200 trestního řádu, neboli jestliže by veřejné projednání věci ohrozilo utajované informace chráněné zvláštním zákonem, mravnost nebo nerušený průběh jednání, anebo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků. Platí však stále, že rozsudek musí vždy být vyhlášen veřejně.

V trestním právu procesním se setkávají (a někdy i střetávají) principy ochrany veřejného zájmu a principy liberálního a právního státu. Z toho vyplývá, že sice je nutno dělat vše pro řešení trestných činů a potrestání jejich pachatelů, avšak neustále je třeba mít na paměti práva obžalovaných a zejména presumpci nevinu.

3.1.5 Trestní právo hmotné

Vzhledem ke zcela zásadnímu ovlivnění života, jež se sebou nese odsouzení člověka za trestný čin, je jasné, že to, co vůbec je trestným činem, musí být zákonem přesně stanoveno. Stejně tak musí být stanoveno, jaké tresty je možno za ten který trestný čin uložit – a právě těmito oblastmi se zabývá trestní právo hmotné. Tím se dostáváme k principům tohoto odvětví práva.

Na prvním místě pokládám za nutné uvést zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*, neboli není zločinu bez zákona a není trestu bez zákona. Dále zákaz retroaktivity v neprospěch, kdy je možno spáchat toliko takový trestný čin, který byl trestným v době spáchání; ovšem v případě, kdy následně již tento čin trestným nebude, či sankce za něj bude stanovena nižší, než v době spáchání tohoto činu, použije se znění zákona, pro pachatele výhodnější. Zakázány jsou tresty kruté, ponižující či nelidské, stejně jako trest smrti.

Obecně lze říci, že v trestním právu hmotném nenajdeme zdaleka tolik právních principů, jež by umožňovaly soudci právo dotvářet. Jistě to souvisí právě s tím, jak zásadní dopad může rozhodnutí v trestní věci mít, a proto je třeba důkladně specifikovat podmínky trestní odpovědnosti. S tím souvisí princip subsidiarity trestního práva, neboli to, že trestní odpovědnost je třeba uplatnit až tehdy, kdy nelze uplatnit například ustanovení práva přestupkového. Nedílnou součástí trestního práva hmotného pak je princip plné subjektivní

odpovědnosti, kdy je vyžadování zavinění, mnohdy pak úmyslné. Stejně tak pokládám za velmi důležitý princip beztrestnosti činu, odvracejícího útok či nebezpečí – kdokoli se může dostat do situace, kdy nebude mít možnost ochránit sebe či někoho jiného jinak, než činem, který by za jiných okolností byl hodnocen jako trestný.

Lze říci, že trestní právo hmotné chrání jisté hodnoty, a z toho vyplývá princip priority ochrany člověka, jeho důstojnosti, práv a svobod; spojitost s ústavními právy je zde myslím zcela jasná. Z výše uvedeného pak vyplývají principy:

ochrany života a zdraví člověka

ochrany svobody člověka

ochrany lidské důstojnosti

princip respektu k mravním názorům společnosti na sexuální vztahy

ochrany vlastnictví a dalších majetkových práv

ochrany základních zásad lidskosti

ochrany míru a společenského uspořádání chránícího práva a svobody člověka

ochrany života, zdraví a majetku před ohrožováním

ochrany základních hodnot občanského soužití

ochrany řádné výchovy mladého člověka

ochrany řádné činnosti orgánů veřejné moci

ochrany základů svrchovaného demokratického právního státu

ochrany základních prvků tržního hospodářství⁶⁶

⁶⁶ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 251 - 252

3.2 Soukromé právo

Základním rozdílem mezi právem soukromým a veřejným je ve vzájemném postavení účastníků. Oproti právu veřejnému, kde je pravidelně jeden ze subjektů představitelem veřejné moci, vůči němuž je druhý subjekt ve slabším postavení, jsou si v právu soukromém účastníci rovni, jeden nemůže rozhodovat o právech a povinnostech druhého.

Podívejme, jaké principy nalezneme v následujících odvětvích soukromého práva, jimž jsou občanské právo hmotné, obchodní právo, pracovní právo a rodinné právo.

3.2.1 Občanské právo hmotné

Občanské právo hmotné lze označit za základ soukromého práva. Platí zde tedy již výše uvedená zásada rovnosti účastníků soukromoprávních vztahů. S touto rovností souvisí **zásada, že nikdo nemůže být soudcem ve své věci** – jeden z účastníků tedy nemůže vykládat smlouvu tak, aby tento výklad byl závazný i pro druhého účastníka, či aby v případě vzniku odpovědnosti za škodu závazně stanovil výši náhrady škody.

Dále je důležitou zásada autonomie vůle, tedy to, že o svých právech a povinnostech rozhoduje účastník soukromoprávního vztahu samostatně, dle své vlastní vůle. To ovšem v plné míře platí pouze u těch, kdo mají plnou způsobilost k právním úkonům. Zásada autonomie vůle má ovšem své hranice, stanovené principem, co není zakázáno, je dovoleno. Zde vidíme zásadní rozdíl oproti právu veřejnému, kdy naopak veřejná moc může konat pouze a jedině to, co je zákonem dovoleno.

Dále platí zásada dispozitivnosti soukromého práva, tedy to, že *„účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.“* (ust. § 2 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

3.2.1.1 *Obecná část občanského práva*

Zde je stanovena právní subjektivita fyzických a právnických osob, z čehož vyplývá **princip subjektivních práv každého právního subjektu**. Takový subjekt pak může vykonávat svá práva, jež plynou ze zákona, a další subjektivní práva získávat výkonem své autonomní vůle. S tím souvisí **princip státní ochrany těchto subjektivních práv a zákaz svémocce**, s výjimkou případu nouze. Tou může být situace, kdy hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně – pak může ten, kdo je takto ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit.

Veřejná moc ovšem nejen musí chránit nabytá práva, ale též se chovat tak, aby je svojí činností, například zákonodárstvím, zejména retroaktivním, sama neporušovala. To můžeme tedy označit za princip ochrany nabytých práv před zákonodárnými zásahy, zejména retroaktivními.

Výkon subjektivních práv ovšem nemůže zasahovat do práv jiného subjektu – neboli hovoříme o **principu zákazu zneužití práv**. Tento princip je formulován v § 3 odst. Občanského zákoníku: „*Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.*“ Dále s tímto principem souvisí **princip, že nikdo nemůže mít prospěch ze svého protiprávního či nečestného jednání** (jak vidno, dědovrah, zmiňovaný Dworkinem, by u nás neměl šanci).

U fyzických osob platí zásada způsobilosti práv od narození do smrti, stejně jako rovnost způsobilosti každého člověka k právnímu jednání, jež může být omezeno jen na základě snížené rozumové a volní schopnosti, ať již z důvodu věku či duševní poruchy.

Co se týče osob právnických, neboli sdružení osob či majetku, pak platí zásada rovného právního postavení s osobami fyzickými. Vnikají na zásadě spolčovací svobody, ovšem za podmínek, stanovených právními předpisy. Za právnické osoby činí právní orgány statutární orgány, přičemž platí zásada platnosti právního úkonu právnické osoby i při překročení jednatelského oprávnění nebo statutárního omezení. Tímto jsou chráněny ostatní účastníci právních vztahu s takovou právnickou osobou, pokud ovšem o předmětném omezení nemohly vědět.

Při právních úkonech je důležitá **zásada neplatnosti úkonu pro vady vůle** – jestliže tedy bude právní úkon učiněn například z donucení či omylem, druhé straně známým, bude úkon neplatným.

Jestliže jsem výše uvedl principy, týkající se například ochrany subjektivních práv či zamezení vzniku prospěchu z protiprávního jednání, pak je zřejmé, že je důležitá obecně zásada ochrany důvěry v soukromoprávních vztazích.

Dále je třeba uvést **zásadu ochrany dobré víry**, jež je využita například při nabývání vlastnictví vydržením.

Za poměrně novou lze myslím označit **zásadu ochrany slabší strany**, jež je využita zejména u tzv. spotřebitelských smluv, kdy je za slabší, ochrany hodnou stranu považován spotřebitel – a to ve srovnání s podnikatelem, nebo, a snad zejména, u pracovního práva. *„Zásada ochrany slabší strany tedy omezuje smluvní volnost, chrání však slabší stranu před faktickým diktátem smluvních podmínek (spotřební smlouvy), před možným zneužíváním nepříznivé sociální situace (pracovní právo, ochrana nájmu bytu) nebo je tak kompenzován informační deficit (ochrana spotřebitele) či omezená možnost prosadit svůj nárok (typicky z odpovědnosti za vady). Zásada ochrany slabší strany dbá v duchu ideje sociálního státu na posílení faktické svobody, tedy reálné možnosti slabší strany svou autonomii vůle účinně uplatňovat.“*⁶⁷

Dále však též platí zásada, že **právo patří bdělým**, kdy je věcí každého, jak se o svá práva, vyplývající ze smluv, zajímá. Není tedy povinností jedné smluvní strany povinně informovat druhou stranu například o právních následcích dané smlouvy. Je zřejmé, že tato zásada není aktuální například u výše uvedených spotřebitelských smluv, kde veřejná moc preferuje právo té slabší strany, neboli spotřebitele, na nadstandardní možnosti odstoupení od již uzavřené smlouvy. Je tedy zřejmé, že jeden princip dostal v konkrétní problematice přednost před druhým.

Konečně je třeba uvést **zásadu ztráty nároku v důsledku delšího neužívání práva**, jejíž opodstatnění spočívá v tom, že s plynoucím časem je stále obtížnější zjištění právního stavu. Proto se subjektivní práva s výjimkou práv věcných promlčují, a přestávají tedy být vynutitelná.

⁶⁷ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 150 - 151

3.2.1.2 Věcná práva

Vlastnictví je jako velice důležitý institut chráněno přímo Listinou základních práv a svobod. Můžeme tedy hovořit o **principu práva na vlastnictví**, a s ním související **princip rovnosti obsahu i ochrany vlastnického práva všech vlastníků** (bez protežování určitého typu vlastníků, například státu), a **principu vyvlastnění jen ve veřejném zájmu a za náhradu**.

Dále platí **zásada vlastnické svobody**, jež znamená tolik, že vlastník věci má právo věc držet, užívat, požívat, nakládat s ní i ji zničit. Vlastnictví ovšem nesmí být zneužíváno na úkor práv druhých.

Vlastnické právo se řídí zásadou trvalosti, ovšem s výjimkou institutu vydržení.

Připomeňme **zásadu transparence**, jež se uplatňuje zejména co se týče vlastnických vztahů k nemovitostem a jejímž projevem je tedy katastr nemovitostí. Tuto zásadu dále konkretizuje **princip titulu a modu**, neboli to, že kromě právního důvodu (nejčastěji smlouvy) je k nabytí vlastnictví třeba i úkonu faktického, čímž může být buď fyzické předání věci (u věcí movitých), u věcí nemovitých pak intabulace, neboli vklad do katastru nemovitostí. Na to navazuje **princip intabulační**, kdy k převodu práva k nemovitosti dochází až vkladem do katastru nemovitostí. Ten pak je ovládán zásadou formální publicity, kdy je každý oprávněn do katastru nemovitostí nahlédnout a požadovat výpisy, a zásadou materiální publicity, jíž je chráněn každý, kdo jedná v důvěře v údaje, v katastru uvedené.

Kromě vlastnického práva existují však i jiná práva k věci cizí. S tím pak souvisí zásada typové přísnosti, z níž vyplývá omezený počet typů věcných práv, neboli to, že *„není možné smluvně založit jiné věcné právo k věci cizí než právo zástavní či podzástavní, věcné břemeno, zadržovací právo nebo předkupní právo s věcněprávními účinky.“*⁶⁸

Jen zmíním zásady u vlastnictví bytů, jimiž jsou **zásada samostatného vlastnictví bytových jednotek a zákonného spoluvlastnictví společných prostor**, kdy byt je považován za samostatnou věc, k níž patří dle velikosti tohoto bytu poměrná část společných prostor.

⁶⁸ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 156

3.2.1.3 Závazkové právo smluvní

Tam je stěžejní **princip smluvní svobody**, tedy právo kohokoliv uzavřít s kýmkoliv jakoukoliv smlouvu, a to i takovou, která není nikde zákonem upravena, přičemž tak mohou v souladu se **zásadou bezformálnosti právních úkonů** učinit i jakoukoliv formou. Ovšem nemohou tak učinit tehdy, jestliže by obsah takové smlouvy odporoval právním předpisům, a též není například možno uzavřít smlouvu o převodu nemovitosti ústně, neboť tam je kogentně stanovena písemná forma.

Některými zákonnými ustanoveními je ovšem omezena smluvní volnost, a to např. **principem kontraktační povinnosti**, jež je vyjádřen například v povinném pojištění odpovědnosti z provozu motorového vozidla. Zde je zásada smluvní svobody prolomena z důvody preferované ochrany osob, jež by mohly být provozem motorového vozidla omezeny (opět musím připomenout příklad, uváděný Dworkinem, týkající se odpovědnosti za škodu způsobenou vadou vozidla).

Dále se tento princip uplatňuje například v případě spotřebitelů, kdy podnikatel nesmí bezdůvodně diskriminovat některé z nich. S tím souvisí **princip ochrany spotřebitele regulací obsahu smluv a odpovědnosti z nich**, jež, jak už jsem uvedl výše, chrání slabší stranu, tedy spotřebitele.

Velmi důležitý průlom do smluvní svobody znamená **princip chráněného nájmu bytu**, kdy je zájem nájemce výrazně chráněn proti zájmům pronajímatele.

Důležitá je též **zásada ekvivalence plnění** (např. konám, abys konal....), jež ovšem neplatí např. u darování, a zcela **zásadní je zásada pacta sunt servanda**, neboli smlouvy je třeba dodržovat.

K tomu zmíním zásadu, že jestliže někdo získá plnění bez právního důvodu, je povinen je vydat, jinak by se dopustil bezdůvodného obohacení – ovšem to spíše spadá do následující podkapitoly.

Ještě zmíním **zásadu odpovědnosti za dluhy celým svým majetkem**, modifikovanou v konkursním právu, kdy je omezena v zájmu zajištění existenčního minima dlužníka, či zásadou nepřípustnosti vězení pro dluhy – základní práva a svobody jsou tedy nadřazeny zásadě **pacta sunt servanda**.

3.2.1.4 Závazkové právo deliktní

Každý odpovídá za škodu, jež svým jednáním způsobil, přičemž předpokladem vzniku takové odpovědnosti je protiprávní jednání, škoda a kauzální nexus mezi nimi; zpravidla je pak třeba i zavinění.

Hlavním principem zde jistě je *nemin laedere*, neboli nikomu neškodit. Každý se prostě musí chovat tak, aby svým jednáním nezpůsobil jinému škodu.

Jestliže ovšem k takovému jednání – a na základě tohoto jednání vznikne škoda – platí princip plné náhrady škody. Jak už to ovšem v právu bývá, jsou i zde výjimky a to jednak tehdy, kdy soud shledá takové důvody, pro něž bude považovat za vhodné náhradu přiměřeně snížit, dále pak tehdy, jestliže se na vzniku škody částečně podílel i poškozený a zejména pak v právu pracovním, jak zmíním dále.

Zásada odpovědnosti za presumované plnění znamená, že „*prokáže-li poškozený protiprávní jednání, způsobenou škodu a příčinný vztah, je na původci škody, aby prokázal, že škodu nezpůsobil.*“⁶⁹ Ta je důležitá jednak z toho důvodu, že poškozený by mnohdy jen těžko prokazoval zavinění ze strany škůdce, byť třeba toliko nedbalostí, jednak proto, aby si všichni byli vědomi toho, že by se měli vyvarovat jednání, jež by mohlo vést ke vzniku škody.

Dále existuje **princip objektivní odpovědnosti**, jež se uplatní zejména u provozů, jež jsou na jednu stranu velice společensky prospěšné (a současně pro provozovatele ekonomicky přínosné), ovšem současně též potenciálně velice nebezpečné. Tak je tomu např. u provozování motorových vozidel, či v případě atomové energetiky. Stejně tak se ovšem objektivní odpovědnost uplatní i u odpovědnosti za vady prodané věci či u odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku.

Obdobně jako v trestním právu i zde existují okolnosti, při kterých posuzované jednání, má znaky protiprávnosti, ale protiprávním není. Platí tedy **zásada dovolenosti jednání odvracejícího útok nebo nebezpečí** – ovšem nelze zapomenout na to, že intenzita takového jednání musí být přiměřena intenzitě útoku či nebezpečí. Protiprávnost je též vyloučena v případě svolení poškozeného s jednáním jinak protiprávním.

⁶⁹ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 160

3.2.1.5 Dědické právo

To vychází z práva na vlastnictví a vlastnické svobody, kdy každý může se svým majetkem svobodně nakládat, a tedy i rozhodnout o osudu svého majetku po smrti. Platí jednak **zásada testovací volnosti**, tedy to, že každý může určit, kdo bude jeho dědicem, ovšem, jak to tak v právu bývá, s několika omezeními. Jednak je to ochrana dětí jako neopominutelných dědiců (kromě případů, kdy ze zákonných důvodů došlo k vydědění), povinná písemná forma závěti, a konečně typová přísnost, kdy je „*dovolený jediný typ dispozice, a sice univerzální sukcese – celý majetek přechází buď na jednoho dědice, nebo na více dědiců, kteří si majetek rozdělí dohodou schválenou soudem.*“⁷⁰

S výše uvedeným úzce souvisí **zásada rodinné posloupnosti**, ztělesňující zájem na tom, aby dědili nejbližší příbuzní, a přicházející ke slovu tehdy, kdy zemřelý nezanechal závěť.

3.2.1.6 Práva k nehmotným statkům

Lze je rozdělit na práva, související s ochranou osobnosti a na práva k nehmotným statkům.

Osobnostní práva vyplývají z Listiny základních práv a svobod, kdy lze hovořit o principu ochrany osobnosti a soukromí člověka. Na toto navazuje v případech, kdy dojde k porušení osobnostních práv, zásada náhrady nemateriální újmy v penězích – současně se ovšem poškozený může soudně domáhat upuštění od takových zásahů.

Práva k nehmotným statkům, neboli duševnímu vlastnictví, zahrnují práva k výsledkům tvůrčí činnosti, kam patří právo autorské (spisovatel, malíř...) a právo výkonného umělce (zpěvák, herce...), a dále práva průmyslová.

Společným principem je **princip duševního vlastnictví** – tvůrci duševních hodnot patří tyto hodnoty, může poskytovat souhlas jejich užitím a mít z toho majetkový prospěch, přičemž autorské právo je osobní a nepřevoditelné.

Toto právo trvá i po smrti autora, kdy platí zásada **dlouhodobé ochrany autorských práv**, z níž vyplývá, že po dobu sedmdesáti let po smrti autora přísluší majetkový prospěch z užití autorského díla dědicům autorovým.

⁷⁰ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva.* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s., s. 163

Vynálezci pak slouží patentové právo, založené **na zásadě časově omezené ochrany patentů**. Časové omezení je zde z toho důvodu, aby po uplynutí přiměřené doby ochrany, kdy má z patentu prospěch jen majitel patentu (jež do jeho vzniku či získání mnohdy nemálo investoval), přišel ke slovu i veřejný zájem a tento patent mohl být obecně a ku prospěchu užíván.

Dále platí **zásada ochrany autorství a díla**, chránící neoprávněné užívání díla a před zásahy do něj, s čímž souvisí zásada odměny autorovi za použití díla. V neposlední řadě je třeba zmínit **zásadu kolektivní správy autorských práv**, kdy jsou vybírány platby od veřejných provozovatelů či rozmnožovatelů autorských děl, přičemž tento výběr a přerozdělování autorům zabezpečují kolektivní správci, jakými jsou např. Ochranný svaz autorský, Intergram či Ochranný svaz zvukařů.

3.2.2 Obchodní právo

Mnoho principů obchodního práva je shodných s právem občasným (jedná se koneckonců též o právo soukromé), ovšem vzhledem k tomu, že je právem profesionálů, osob, zabývajících se jím cíleně, u nichž je možno a nutno předpokládat odborné znalosti, jsou zde jisté odlišnosti. Je zde tedy **zásada profesionality**, přičemž je též velmi významný **princip ochrany důvěry v soukromoprávním styku**. S ohledem na (alespoň předpokládanou) profesionalitu účastníků obchodněprávních vztahů je akcentována **zásada iura vigilantibus, dle níž práva přejí bdělým**, stejně jako **princip objektivní odpovědnosti za škodu**. Ochrana práv třetích osob, stejně jako posilování důvěry účastníků obchodněprávních vztahů pak slouží **principu transparence**, z něhož vyplývá povinnost zveřejňování důležitých údajů podnikatelů, mnohdy včetně majetkových. Tak je tomu u obchodního rejstříku, jež je veřejně přístupný a může tedy každému sloužit pro posouzení důvěryhodnosti toho kterého podnikatele. Opět tedy platí, obdobně jako u katastru nemovitostí, **princip formální publicity** a **princip materiální publicity**. Smluvní svoboda v obchodním právu je mnohem větší než v právu občanském, právě s ohledem na předpokládanou profesionalitu.

V obecné rovině se pak v obchodním právu projevuje ústavní **zásada svobody podnikání**, kdy je pak upřednostňován **princip ohlašovací před principem koncesním**. Pro podnikání je základním rysem soutěžení – to ovšem veřejná moc považuje za nutné kontrolovat, ve smyslu toho, aby tato soutěž byla čistá. K tomu slouží soutěžní právo, jehož

základními principy jsou zákaz nekalosoutěžního jednání, zákaz dohod, narušujících soutěž a zákaz zneužívání dominantního postavení.

3.2.3 Pracovní právo

Díky významu, jež moderní demokratický, právní stát přikládá ochraně slabších, je v našem pracovním právu velmi omezen princip smluvní volnosti a to ve prospěch **principu ochrany slabší strany soukromoprávního vztahu**. Proto je zaměstnavatel, jakožto strana silnější, vázán takovými principy, jako je například **princip výpovědi jen z taxativně vymezených důvodů, principem zákonem stanovené maximální délky pracovní doby, principem zákonem stanovené minimální mzdy, principem práva na placenou dovolenou na zotavenou, limitované subjektivní odpovědnosti zaměstnance za škodu, a principem objektivní odpovědnosti zaměstnavatele za škodu způsobenou zaměstnancem** (jež je ovšem velmi významný i pro třetí osoby, jimž vznikla jednáním zaměstnance škoda).

Princip ochrany slabší strany je velmi zdůrazněn v případě žen (zvláště pak těhotných), mladistvých a zdravotně postižených.

Nelze nezmínit v souvislosti s pracovním právem alespoň některé ústavně zaručené principy, jako je například samo **právo na práci a svobodnou volbu povolání, zákaz nucené práce** či **právo na spravedlivou odměnu za práci**. Velmi důležitá je též **zásada rovného zacházení a zákazu diskriminace**, v souvislosti s nímž je třeba připomenout, že v případě soudního sporu je obráceno důkazní břemeno a skutečnosti, které ten, kdo tvrdí že byl diskriminován (neboli strana považovaná za slabší), se považují za prokázané, pokud nebyl v řízení prokázán opak.

3.2.4 Rodinné právo

Rodinné právo podléhá principu jednoty soukromého práva a proto je subsidiárně užíván občanský zákoník, ovšem jinak je rodinné právo upraveno zejména zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině. Tam najdeme i základní principy tohoto právního odvětví.

V rodinném právu můžeme hovořit o následujících principech: **principu dobrovolnosti při uzavírání manželství, principu formálnosti uzavírání tohoto svazku, principem trvalosti, principem rovnosti muže a ženy v manželství, princip stejné**

platnosti občanského a církevního sňatku, či zásadu rozlučitelnosti manželství. Dále platí **princip monogamie** (jistě bude zajímavé pozorovat, zda a jak se náhled na tuto věc bude měnit se stoupajícím počtem občanů České republiky, kteří pocházejí z takových kulturních okruhů, kde monogamie běžná není); obdobně, díky změněnému názoru většiny společnosti, tak již došlo k částečnému prolomení či spíše jisté modifikaci principu, že manželství může vzniknout toliko mezi mužem a ženou – proto je zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, umožněno uzavřít svazek, manželství se jistě poněkud blíží, i párům shodného pohlaví.

Základním úkolem – či snad lépe posláním – manželství je, či býti mělo, zplození dítěte a jeho řádná výchova a péče o něj. Stejně tomu ovšem je i v případě náhradní péče o dítě – vždy se uplatní princip blaha dítěte. Vztahy dítěte a rodičů se pak řídí ústavním **principem práva a povinností rodičů vychovávat své děti**, přičemž tento vztah může být omezen jen soudem a na základě zákona. Dále je třeba zmínit **princip vzájemné vyživovací povinnosti v rodině**, jež se ovšem nevztahuje pouze na děti a rodiče, ale například i na vyživovací povinnost mezi manžely, za určitých, zákonem stanovených podmínek, i mezi manžely rozvedenými, či ústavní **princip ochrany rodiny, rodičovství, mateřství, dětí a mladistvých a rovnoprávnost manželských a nemanželských dětí.**

3.3 *Shrnutí*

Domnívám se, že z výše uvedeného je zřejmé, že ač mají různá právní odvětví co se týče uplatňovaných principů své zvláštnosti, vyplývající z konkrétních podmínek a potřeb daného odvětví, přesto všem těmto principům „vládnou“ principy ústavní. Z těch se všechny ostatní principy doslova odvíjejí či alespoň inspirují.

To, že například v obchodním právu oproti právu občanskému jsou některé principy jaksi méně přísné, čímž myslím fakt, že zde není například taková ochrana slabší strany smluvního vztahu, má své opodstatnění: do sféry obchodního práva vstupují subjekty – podnikatelé - zcela dobrovolně, s vědomím, že se zde setkají s jinými profesionály, přičemž smyslem uzavírání smluv v obchodním právu bývá zisk – a tedy by bylo velmi naivní předpokládat u partnera nějaké zvláštní ohledy (ovšem při zachování zásady *pacta sunt servanda* či principu ochrany důvěry v soukromoprávním styku). Proto pokládám za zcela správné, že je v obchodním právu potlačen například princip ochrany slabší strany; avšak ani pak není vše ponecháno na libovůli podnikatelů, což je například vidět v zákazu nekalosoutěžního jednání či zákazu zneužívání dominantního postavení, neboť taková omezení rozhodně slouží principu veřejného dobra.

Otázkou je, zda není oněch principů až příliš mnoho – pak může být pro běžného občana mnohdy značně obtížné se v takové materii vůbec orientovat a chápat, co je správné, na co má právo a co naopak musí dodržovat. Otázkou, jíž se ještě budu zabývat podrobněji, rovněž je, zda tyto principy nefungují jaksi v pozici oněch Dworkinových politik a nestavějí před nás jakési ideální cíle.

Současně pak se stává myslím stále aktuálnější fakt, že soudci budou stále častěji právo – s užíváním a poměřováním principů - opravdu vytvářet či minimálně dotvářet. Doufejme a věřme, že tak budou vždy činit s těmi nejlepšími úmysly a s plným vědomím své zodpovědnosti.

4. Použití principů Ústavním soudem a Nejvyšším správním soudem

V této části své práce bych se chtěl zaměřit na několik příkladů použití právních principů v rozhodování Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu. Nejedná se mi o komplexní rozbor užívání těchto principů výše uvedenými soudy, neboť to by si jistě zasloužilo samostatnou práci, ale toliko o nastínění a ilustrování této problematiky tak, jak jsem ji našel v judikatuře těchto soudů.

Jestliže je nějaký soud přímo předurčen (samozřejmě krom jiného) k používání právních principů, je to samozřejmě Ústavní soud. Zejména tomu tak je při rozhodování o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod, ovšem nejen tehdy. Tehdy Ústavní soud plní svoji roli de facto nejvyššího vnitrostátní instance, u níž se lze dovolávat svých práv. Tam je také místo Ústavního soudu, jako součásti moci soudní.

Domnívám se však, že v posledních letech jsme svědky toho, jak Ústavní soud jaksi poněkud překračuje či snad přesněji posunuje „mantinely“, v nichž se má pohybovat a vydává se občas takříkajíc na území moci zákonodárné i výkonné. K tomuto názoru mne přivedlo sledování některých kauz, řešených Ústavním soudem, při nichž tento soud spíše než k principům přihlížel k politikám – v tom smyslu, v jakém o nich hovoří Dworkin. Jak jsem již uvedl výše, politikou je dle něj takový standard, který de facto vytyčuje určitý cíl, jehož je třeba dosáhnout, a jímž je zlepšení kvality společnosti – ať se již jedná o zlepšení ekonomické, politické či sociální, přičemž takovým cílem ovšem může být i „pouhé“ udržení současného stavu a tedy zabránění jeho zhoršení v budoucnosti.

Rozeberu nyní nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 27/09, jímž zrušil ústavní zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny, a to v řízení o ústavní stížnosti, podané poslancem Milošem Melčákem. Jednalo se o situaci, kdy poslanec Melčák namítal neústavnost výše uvedeného zákona, jímž „*mělo být zkráceno volební období Poslanecké sněmovny, které podle obecné ústavní úpravy (článek 16 Ústavy České republiky) končilo 3. června 2010, tímto způsobem: „skončí v roce 2009 dnem voleb do Poslanecké sněmovny, které se budou konat do 15. října 2009.“ Zároveň „pro tento případ“ zkrátil lhůty*

v příslušném volebním zákoně a v soudním řádu správním.“⁷¹ Na podkladě tohoto zákona pak prezident republiky vydal rozhodnutí o konání voleb, přičemž právě toto rozhodnutí Melčák napadl jako protiústavní, neboť zasahující do jeho základních práv, mezi něž dle něj patří i právo poslance vykonávat nerušeně poslanecký mandát po celé volební období. Dále mimo jiné tvrdil, že Parlament nemá pravomoc retroaktivně a jednorázově zkrátit volební období v jeho průběhu a navrhl, aby Ústavní soud zrušil jak rozhodnutí prezidenta republiky o vyhlášení voleb, tak uvedený zákon. Ústavní soud jeho argumentaci přisvědčil, kdy mimo jiné uvedl, že zákon o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny působí retroaktivně. Mimo jiné též uvedl, že „*se zpětnými účinky byly změněny předpoklady, na základě znalosti kterých bylo voliči rozhodováno ve volbách do Poslanecké sněmovny.*“ To pak Ústavní soud považoval za zásah do podstatných náležitostí demokratického státu, a jak rozhodnutí prezidenta republiky, tak uvedený zákon zrušil. Přitom argumentoval dále tím, že „*pro pravou retroaktivitu platí, že lex posterior ruší (neuznává) právní účinky v době účinnosti legis priori, popřípadě vyvolává nebo spojuje práva a povinnosti subjektů s takovými skutečnostmi, jež v době účinnosti legis prioris neměly povahu právních skutečností.* [...] *Se zpětnými účinky byly změněny předpoklady, na základě znalosti kterých bylo voliči rozhodováno ve volbách do Poslanecké sněmovny.*“⁷²

Dovolím si s tímto názorem nesouhlasit, neboť dle mého názoru se jedná o retroaktivitu nepravou, jež spočívá v tom, že účinkuje výhradně do budoucna, jako ostatně například každý nový zákon, a je obecně přípustná. Zdá se mi tedy, že v tomto případě Ústavní soud použil argumentaci nepřipustnou pravou retroaktivitou jako jakousi pomůcku při prosazení svého názoru na ono dobro, ono jediné správné směřování české společnosti – ovšem tak, jak je Ústavní soud chápe. Přitom nelze opomenout velmi zásadní fakt a totiž to, že jedním z právních předpisů, který byl Ústavním soudem zrušen, byl ústavní zákon a tedy zákon takový, pro jehož přijetí muselo být splněno patřičně přísné kritérium co se týče počtu hlasů poslanců a senátorů, neboli volených zástupců lidu, přičemž pokládám za nezbytné připomenout, že dle Ústavy, čl. 6, věta první, „*politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním*“. Neodbytně se musím zabývat myšlenkou, zda se v tomto případě Ústavní soud nechoval poněkud v rozporu s tímto principem, neboť jeho rozhodnutím se dle mého názoru více spíše než snaha o zohledňování principů úsilí o dosahování veřejného dobra, či budoucí vize takového dobra, neboli oné nám již známé **politiky**.

⁷¹ Ústavní zákon o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 14.9.2009 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ústavní_zákon_o_zkrácení_pátého_volebního_období_Poslanecké_sněmovny

⁷² Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 27/09, ze dne 10.9.2009

Domnívám se, že **politika** ve Dworkinově pojetí, tedy ono směřování společnosti k nějakému žádoucímu, obecně prospěšnému a žádoucímu cíli, či alespoň udržení nějakého příhodného *statu quo*, by dle mého názoru měla být spíše v kompetenci **politiků** a to jak zákonodárců, tak výkonné moci.

Ovšem nejen Ústavní soud se nechal jaksi zlákat možností pozitivní právo nejen interpretovat, ale i je doslova vytvářet či alespoň dotvářet. Nejvyšší správní soud se tak dle mého názoru zachoval tehdy, když rozhodoval ve věci žaloby společnosti Ježek software s.r.o., proti žalované České správě sociálního zabezpečení proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci ze dne 19. 3. 2009, č. j. 59 Ca 15/2009-38, o kasační stížnosti žalované. Jednalo se o situaci, kdy při novelizaci zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, došlo omylem či přehlédnutím zákonodárců k tomu, že tento zákon neobsahoval **výslovnou definici** vyměřovacího základu organizace a malé organizace jakožto jednoho ze základních pojmů právní konstrukce pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti pro období od 1. 1. 2007 do 30. 6. 2007. Vláda pak tento nedostatek „napravila“ vydáním nařízení, kde tento pojem definovala. Společnost Ježek software s.r.o. však dle svého názoru zcela v souladu se zákonem v onom období odváděla pojistné pouze za zaměstnance. To se však nelíbilo Okresní správě sociálního zabezpečení Česká Lípa a uložila této společnosti povinnost doplatit dlužné pojistné a penále. Tato společnost ovšem odmítla a věc se posléze dostala ke Krajskému soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci, přičemž společnost Ježek software s.r.o. namítala, že nařízení vlády č. 39/2007 Sb. je v rozporu s čl. 78 Ústavy České republiky, neboť nebylo vydáno k provedení zákona a v jeho mezích, nýbrž text zákona zcela jednoznačně nahradilo namísto potřebné zákonné úpravy, která přichází později, než by bylo potřebné z hlediska fiskálního zájmu České republiky. Nařízení vlády je tedy v důsledku jeho protiústavnosti neúčinné, a proto mu za období od 1. 1. 2007 do 30. 6. 2007 nemohla být uložena povinnost k úhradě pojistného. Navíc ustanovení § 2 zavádí přímou retroaktivitu ve snaze domoci se pojistného i za měsíce předcházející jeho účinnosti.⁷³ Soud se názorem této společnosti ztotožnil a rozhodnutí správních orgánů zrušil pro nezákonnost, přičemž mimo jiné uvedl, že „*podle závěru krajského soudu tedy žalobci za období od 1. 1. 2007 do 30. 6. 2007 nemohl vzniknout žádný dluh na pojistném, takže rozhodnutí správních orgánů obou stupňů je třeba považovat za nezákonná.*“⁷⁴ S tímto se

⁷³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu, sp. zn. 4 Ads 120/2009 - 88, ze dne 25. 2. 2010

⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu, sp. zn. 4 Ads 120/2009 – 88, ze dne 25. 2. 2010

však neztotožnil Nejvyšší správní soud, který rozsudek uvedeného Krajského soudu zrušil, kdy se mimo jiné vyjádřil v tom smyslu, že přestože v předmětném zákoně nebyla uvedena definice vyměřovacího základu organizace a malé organizace, bylo ji dle názoru Nejvyššího správního soudu možno dovodit z ostatních ustanovení tohoto zákona. Nebudu zde rozebírat odůvodnění tohoto rozsudku, avšak jedna část z něj stojí dle mého názoru za pozornost: *„(zákon) se stal souběhem novelizací ve vztahu k vyčerpávající definici všech v něm užitých pojmů v určitém směru neúplným. Meze zákona však určil zákonodárce, který zřejmě nezamýšlel zbavit státní rozpočet a systém sociálního zabezpečení většiny příjmů (cca 120 mld. Kč), o čemž svědčí to, že v zákoně č. 589/1992 Sb. byly v rozhodné době stanoveny všechny zákonné povinnosti a popsány všechny znaky příslušných institutů, jež byly vesměs i definovány.“* Soud tedy jaksi domýšlí představy zákonodárce a ví, co bylo vlastně cílem nějaké právní úpravy. Uvedená slova jsou sice zmírněna v další části předmětného rozsudku, kde stojí, že *„nejvyšší správní soud zdůrazňuje, že takový závěr mohl učinit pouze s ohledem na to, že vyměřovací základ organizace a malé organizace nepředstavoval samostatně definovatelný pojem, neboť ze své podstaty mohl být odvozován jen od vyměřovacích základů jejich zaměstnanců. Jestliže by však ze zákona č. 589/1992 Sb. byla kupříkladu vypuštěna definice vyměřovacího základu zaměstnance, tak by zřejmě nebylo možné učinit žádný jednoznačný výklad tohoto pojmu a v takovém případě by muselo být rozhodnuto „ve prospěch“ poplatníků nejen ve vztahu k pojistnému placeného zaměstnanci, nýbrž i ve vztahu k pojistnému placeného organizací a malou organizací, neboť jestliže by nebylo možné spolehlivě stanovit vyměřovací základ zaměstnanců, pak by zaměstnavatel nemohl určit ani úhrn těchto vyměřovacích základů. V takových případech by Nejvyšší správní soud musel zřejmě⁷⁵ rozhodnout ve „prospěch poplatníka pojistného“ bez ohledu na mimořádně nepříznivý dopad na státní rozpočet, který by takový postup vyvolal. Úlohou soudní moci totiž rozhodně není napravovat následky chaotického a vadného způsobu přijímání zákonů v Parlamentu České republiky za účelem zabránění značných ekonomických ztrát z toho plynoucích. Naopak jeho povinností je rozhodovat podle práva a určitý legislativní nedostatek tak může překlenout jen tehdy, když na základě všech v úvahu přicházejících výkladových metod dospěje ke zcela jednoznačnému a nezpochybnitelnému závěru, jak již bylo zmíněno.“* Z výše uvedeného je myslím zřejmé, že se blíží doba, kdy se chyby a nedostatky našich zákonů (a nemusí být vždy tak zřejmé a jednoznačné, jak tomu skutečně bylo v uvedeném

⁷⁵

zvýrazněno autorem

kauze), budou tak říkajíc operativně napravovat přímo v soudních síních. Co by to udělalo s právní jistotou ve společnosti, netřeba myslím připomínat.

Vraťme se k Ústavnímu soudu a podívejme se to, jak rozhodoval o návrhu skupiny 45 poslanců na zrušení zákona č. 348/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření a o doplnění zákona České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění zákona České národní rady č. 35/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 586/992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Tomuto návrhu Ústavní soud vyhověl a předmětný zákon zrušil. Nebudu se zde zabývat námitkami výše uvedených poslanců ohledně přijetí tohoto zákona v režimu legislativní nouze ani argumentací Ústavního soudu v tomto ohledu, ale zaměřím se na jejich námitky proti obsahu tohoto zákona, respektive jeho retroaktivními účinky a tím, jak se Ústavní soud s tímto problémem vypořádal.

Oč ve věci šlo? Uvedeným zákonem došlo ke změně a doplnění některých zákonů tak, že byla stanovena zvláštní sazba daně ve výši 50 % na příspěvek fyzickým osobám podle zákona upravujícího stavební spoření a státní podporu stavebního spoření (dále jen „státní podpora“), na který však vznikl nárok již v roce 2010 a který byl poukázán stavební spořitelně po 31. prosinci 2010. Současně byla dnem jeho účinnosti snížena výše zálohy státní podpory z 15 na 10 % z ročně uspořené částky nepřesahující 20 000 Kč. A právě zpětné účinnosti tohoto zákona se týkala zásadní námitka stěžovatelů, neboť *„napadeným zákonem došlo ke zkrácení příspěvku jak zdaněním jeho části, tak jeho snížením, jež se vztahuje i na smlouvy uzavřené před 1. lednem 2011, kdy zákon nabyl účinnosti. [...] Touto úpravou se snížila nejen výše záloh státní podpory připsovaných od roku 2010, ale vůbec se zpětně změnila i podmínky a celková výše příspěvku, na jehož výplatu v předem určené výši vznikl právní nárok při splnění podmínek stanovených zákonem v době uzavření smlouvy, tj. zejména při uspořené určité částky v příslušném roce. Napadená ustanovení tak působí do minulosti.“*⁷⁶ Dále bylo mimo jiné namítáno, že retroaktivita se vůči účastníkům stavebního spoření projeví i v tom, že pro ty, kteří na základě smluv uzavřených před účinností tohoto zákona čerpají úvěr ze stavebního spoření, dojde vinou takto retroaktivně snížené podpory k prodloužení splácení, respektive ke zvýšení dlužné částky.

Ústavní soud se ve svém nálezu obsáhle věnuje problematice retroaktivity a to v obou jejích formách, tedy retroaktivitě pravé i nepravé, stejně jako otázkám jejich eventuální

⁷⁶ Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 53/10

přípustnosti. K tomu konstatoval, že „*O pravou retroaktivitu se jedná v případě, že právní norma působí vznik právních vztahů před její účinností za podmínek, které teprve dodatečně stanovila, nebo pokud dochází ke změně právních vztahů vzniklých podle staré právní úpravy, a to ještě před účinností nového zákona. [...] V případě nepravé retroaktivity sice nový zákon nezakládá právní následky pro minulost, v minulosti nastalé skutečnosti však právně kvalifikuje jako podmínku budoucího právního následku nebo pro budoucnost modifikuje právní následky založené podle dřívějších předpisů.*“⁷⁷ Dále soud konstatoval, že ačkoliv v Ústavě není výslovně obsažen zákaz retroaktivity, tento vyplývá ze zásady právního státu a to zejména pak z principu právní jistoty, přičemž však „*tento zákaz se zásadně vztahuje pouze na případy pravé retroaktivity, nikoliv retroaktivity nepravé. Posléze uvedený typ retroaktivity je naopak obecně přípustný. Obsahem tohoto zákazu jako ústavního principu zároveň není vyloučení jakéhokoliv zpětného působení právní normy, nýbrž pouze takového, jež současně představuje zásah do principů ochrany důvěry v právo, právní jistoty, resp. nabytých práv*“⁷⁸ Z toho však dle Ústavního soudu vyplývají i podmínky, za nichž lze připustit výjimky ze zákazu pravé retroaktivity a to například v případě, kdy subjekt musel s retroaktivní regulací počítat – například tehdy, kdy by se jednalo normu stojící v příkrém rozporu se zásadními a široce uznávanými principy humanity a morálky. Dále soud konstatoval, že pravá retroaktivita je přípustná jen zcela výjimečně, zatímco retroaktivita nepravá je obecně přípustná, přičemž naopak právní teorie připouští výjimky, kdy s ohledem na princip ochrany důvěry v právo přípustná není. Jedná se o situace, kdy „*je tím zasaženo do důvěry ve skutkovou podstatu a význam zákonodárných přání pro veřejnost nepřevyšuje, resp. nedosahuje zájem jednotlivce na další existenci dosavadního práva* (Pieroth, B. *Rückwirkung und Übergangsrecht. Verfassungsrechtliche Maßstäbe für intertemporale Gesetzgebung, Berlin, 1981, s. 380–381.*“⁷⁹ K tomu pak Ústavní soud zmiňuje i výklad pojmu legitimního očekávání, spočívajícího v majetkovém zájmu; konstatuje, že pojem **majetek** „*může zahrnovat jak „existující majetek“, tak majetkové hodnoty, včetně pohledávek, na jejichž základě stěžovatel může tvrdit, že má přinejmenším „legitimní očekávání“ dosáhnout určitého užívání vlastnického práva. Ústavní soud k tomuto principu v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva uvedl, že „z ní zřetelně vystupuje pojetí ochrany legitimního očekávání jako majetkového nároku, který byl již individualizován právním*

⁷⁷ Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 53/10, ze dne 19.4.2011

⁷⁸ tamtéž

⁷⁹ tamtéž

*aktem, anebo je individualizovatelný přímo na základě právní úpravy.*⁸⁰ Dále uvedl, že každá nová právní úprava (a zrušení té staré) je spojena se zásahem do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo, avšak v zájmu ochrany jiného veřejného zájmu nebo základního práva či svobody. Proto je třeba, aby zákonodárce zvažoval tyto hodnoty, stojící vůči sobě v opozici a hleděl na ně tedy prizmatem proporcionality; intenzivnější společenský zájem pak odůvodňuje i intenzivnější zásah do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo, již nová právní úprava způsobí. Poté se Ústavní soud věnoval zkoumání, zda je přípustná nepravá retroaktivita napadeného zákona, spočívajícího ve snížení výše ročních záloh státní podpory, na které vznikne nárok po 31. prosinci 2010, pro všechny smlouvy o stavebním spoření bez ohledu na datum jejich uzavření. K tomu uvedl, že *„stanovení příspěvku ze státního rozpočtu za určitým účelem a pro určitou skupinu osob závisí vždy na tom, do jaké míry je ze strany zákonodárce shledána jeho účelnost, resp. veřejný zájem na jeho poskytování. To platí obzvlášť v případě, kdy se jedná o příspěvek, jehož poskytování je pouze beneficiem ze strany zákonodárce, aniž by s ním současně bylo spojeno naplňování určitého základního práva nebo svobody. Dotčené subjekty přitom nemohly spoléhat na to, že postupem času zákonodárce tuto výši nepřehodnotí.*⁸¹ Ústavní soud v souvislosti s tím konstatoval, že *„na straně účastníků, kteří uzavřeli smlouvu o stavebním spoření do 31. prosince 2010, není dán takový ústavně relevantní zájem na zachování dosavadní zákonem stanovené výše záloh státní podpory, jenž by při vzájemném poměrování převážil nad veřejným zájmem na jeho snížení. Takovýto zájem, který by se obecně týkal všech účastníků stavebního spoření, ale v dané věci neshledal.*⁸²

Ovšem k jinému závěru došel Ústavní soud co se týče té části napadeného zákona, který stanovoval zvláštní sazbu daně ve výši 50 % na příspěvek fyzickým osobám, na který vznikl nárok již v roce 2010. K tomu mimo jiné uvedl, že *„takto vymezená daňová povinnost se od dodatečného snížení nároku na státní podporu s účinky do budoucna, tedy druhé výše zmiňované alternativy, liší pouze svým označením a sama představuje přímé snížení již vzniklého nároku na státní podporu. [...] Stanovením této daňové povinnosti došlo ke změně právního vztahu mezi státem a účastníkem stavebního spoření, jehož součástí byl i nárok účastníka na vyplacení státní podpory za rok 2010.*⁸³ Dále Ústavní soud konstatoval, že příslušný zákon nabyl účinnosti v době, kdy účastníci stavebního spoření již splnili všechny podmínky pro získání státní podpory – a to v původně předpokládané, zaručené výši.

⁸⁰ Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 53/10, ze dne 19.4.2011

⁸¹ tamtéž

⁸² tamtéž

⁸³ tamtéž

Byli tedy v legitimním předpokládání, že stát splní svůj závazek, a tuto podporu vyplatí v dohodnuté výši. „*Jedná se přitom o očekávání, jemuž náleží ochrana jak z hlediska principu právní jistoty a ochrany důvěry v právo, resp. ochrany nabytých práv podle čl. 1 odst. 1 Ústavy, tak s ohledem na majetkovou povahu nároku podle čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu. Toto ustanovení se totiž nevztahuje jen na již nabytý (existující) majetek, nýbrž poskytuje též ochranu legitimnímu očekávání nabytí takového majetku.*“⁸⁴

Proto Ústavní soud posuzoval relevanci mezi faktickým snížením státní podpory za účelem snížení výdajů státního rozpočtu a legitimním očekáváním účastníků stavebního spoření, kteří splnili všechny (původním) zákonem stanovené podmínky pro vznik nároku na státní podporu, a to v původní výši. Jejich důvěru v právo přitom soud považoval za ekvivalentní „*té, jež je určující i pro posouzení přípustnosti retroaktivních účinků právní normy. To znamená, že připuštění zásahu do této důvěry lze akceptovat pouze výjimečně, a to z důvodů, jež byly výše formulovány jako odůvodňující výjimku ze zásady zákazu pravé retroaktivity (bod 146). Poněvadž však Ústavní soud v dané věci žádný takovýto případ neshledal, dospěl k závěru, že daň stanovená některými ustanoveními zákona o daních z příjmů, jež byla doplněna na základě čl. III napadeného zákona, je v rozporu s čl. 1 odst. 1 Ústavy, čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu.*“⁸⁵ Ústavní soud napadená ustanovení zákona zrušil.

Domnívám se, že v argumentaci Ústavního soudu je poněkud rozpor. Zprvu argumentuje retroaktivitou, respektive nepřípustností retroaktivity pravé a posléze de facto dospívá k vážení principů, a to principu ochrany důvěry v právo a principu veřejného dobra. To totiž dle mého názoru vyplývá z toho, kdy soud posuzuje důležitost legitimního očekávání v kontextu s veřejným zájmem na snížení výdajů státního rozpočtu a dospívá k názoru, že legitimní očekávání účastníků stavebního spoření je tomuto zájmu nadřazeno. Hodnotil tedy, zda zásah do legitimních očekávání byl či nebyl oprávněný, proporcionální. Tedy (dle mého názoru) tvrdí, že aplikuje pravidlo (neboť v tomto smyslu většinou hovoří o pravé retroaktivitě a nepřípustnosti jejího uplatňování) a přitom ji aplikuje jako princip, vážením, posuzováním relevance v daném případě. Pravá retroaktivita, respektive nepřípustnost jejího uplatňování, je dle mého názoru pravidlem - avšak Ústavní soud se k ní staví jako k principu. Z pravidla mohou být výjimky - v souvislosti s tím opakovaně připomenu výše uvedenou Dworkinovu myšlenku, kdy ohledně těchto výjimek z pravidel konstatuje, že pokud jsou, je třeba je uvádět co nepodrobněji, aby bylo dané pravidlo co nejsrozumitelnější; ovšem tady

⁸⁴ Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 53/10, ze dne 19.4.2011

⁸⁵ tamtéž

taková výjimka z pravidla nepřipustnosti pravé retroaktivity, tím méně podrobně uvedená, není a Ústavním soudem bylo dle mého názoru použito vážení, typické pro principy a jejich uplatňování.

V dalším případě, zachyceném v Nálezu Ústavního soudu sp. zn. **III.ÚS 256/01 ze dne 21.03.2002**, kdy se dle mého názoru Ústavní soud řídil právě spíše politikou než principy, již o užitečnosti tohoto postupu nejsem přesvědčen. Jedná se o případ, kdy se dva stěžovatelé domáhali vyřazení svých fotografií a jiných údajů z původně policejního spisu, vedeného v trestní věci, jež se jejich osob nikterak netýkala. Konkrétně: „*vyšetřovatel OÚV Cheb v trestním řízení proti skupině osob, obviněných z trestných činů obchodování se ženami podle § 246 odst. 1, odst. 2 písm. a), c) tr. zák. a kuplířství podle § 204 odst. 1, 2, 3 písm. b) tr. zák., prováděl během měsíce března roku 2000 několik poznávacích řízení s cílem identifikovat a označit obviněné mezi nezúčastněnými osobami. Za tím účelem sestavil fotografické soubory, do kterých byly kromě fotografií obviněných zařazeny také fotografie figurantů včetně stěžovatelů, kterých se trestní řízení nijak netýká.*“⁸⁶ Tuto skutečnost oba stěžovatelé, přičemž není od věci zmínit, že jeden z nich je známým podnikatelem v chebském regionu a druhý advokátem, zjistili z článku v denním tisku. Vcelku pochopitelně se jich tato skutečnost dotkla a snažili se domoci odstranění svých fotografií ze spisu u obecných soudů. To však bylo neúspěšné a proto podali ústavní stížnost, přičemž „*za porušení čl. 2 odst. 2 a čl. 7 Listiny. Dotčení v základním právu plynoucím z čl. 10 Listiny spatřují v tom, že postupem orgánů činných v trestním řízení byl vytvořen prostor, aby osoby se spisem se seznamující nabyly dojmu, že stěžovatelé s uvedeným postupem souhlasili, **popřípadě s věcí mají něco společného.** Po zveřejnění toho, že jejich fotografie a osobní údaje jsou zařazeny do vyšetřovacího spisu, mohla, dle jejich názoru, laická veřejnost nesprávně dovodit, že tato skutečnost prokazuje, že mají s trestní věcí něco společného a nejsou stíháni jen pro nedostatek důkazů. V této souvislosti poukazují na porušení základního práva plynoucího z čl. 40 Listiny. Konečně stěžovatelé v postupu orgánů činných v trestním řízení spatřují i porušení ústavního práva na ochranu před neoprávněným zneužíváním osobních údajů.*“ S tímto názorem se však Ústavní soud neztotožnil, kdy mimo jiné uvedl, že použití fotografií stěžovatelů bylo v souladu s ustanovením § 12 občanského zákoníku, přičemž „požadavek restriktivního výkladu uvedených zákonných ustanovení plyne z principu proporcionality při řešení kolize

⁸⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 256/01, ze dne 21.03.2002

základních práv plynoucích z čl. 10 Listiny a veřejného účelu, jímž je náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů v rámci řádného procesu, jenž se promítá v rovině ústavní v čl. 80 odst. 1, čl. 90 Ústavy, čl. 39 a čl. 40 Listiny.“ Dále soud uvedl, že „V případě kolize je nutné stanovit podmínky, za splnění kterých má prioritu jedno základní právo či svoboda, a za splnění kterých jiné, resp. určitý veřejný statek. Základní je v této souvislosti maxima, podle které základní právo či svobodu lze omezit pouze v zájmu jiného základního práva či svobody nebo veřejného statku. ... Vycházejí z uvedených definičních hledisek vymezení ústavněprávně chráněných veřejných statků, nutno k těmto zařadit úsilí o zajištění vnitřního míru ve společnosti, spočívající v náležitém objasnění trestných činů a spravedlivém potrestání jejich pachatelů v rámci řádného procesu, jež se promítá v rovině ústavní v čl. 80 odst. 1 a čl. 90 Ústavy, čl. 39 a čl. 40 Listiny. Jedním z parciálních nástrojů dosažení tohoto veřejného statku (dobra) jsou i důkazní prostředky, předvídané trestním řádem, mezi něž patří i rekognice (čili identifikace osob a věcí).“ Dle názoru soudu pak omezení osobnostních práv v tomto konkrétním případě nijak nevybočilo z rámce, obecně přijímaného u obdobných zásahů do takových práv v souvislosti s trestním řízením. Jako příklad pak soud uvedl možnost nařízení prohlídky a pitvy mrtvolky a její exhumace ve vazbě na osobnostní práva dle § 15 občanského zákoníku, resp. povinnost svědčit a v této souvislosti strpět i otázky dotýkající se jeho věrohodnosti, jež z povahy věci překračují rámec osobnostní ochrany. Ústavní stížnost byla tedy zamítnuta.

Jakkoliv je samozřejmě třeba rozhodnutí soudu respektovat, nejsem přesvědčen o jeho spravedlivosti. Domnívám se, že v tomto případě při rozhodování soudu zcela převážilo přihlížení k politice (samozřejmě míněno politice ve Dworkinově pojetí), byť ji soud označuje jako **ústavněprávně chráněný veřejný statek**, již představuje zájem společnosti na objasnění a potrestání trestné činnosti. To je jistě potřebné, ovšem domnívám se, že v tomto konkrétním případě je onoho žádoucího stavu dosaženo za cenu naprostého pomínutí zohlednění osobnostních práv stěžovatelů. Jsem přesvědčen, že příslušný policejní orgán, který do spisové dokumentace zařadil fotografie stěžovatelů (a s nimi i další fotografie např. soudců a advokátů), získané z databáze pro účely občanských průkazů, si vyložil úřední licenci extenzivním způsobem. Příslušná spisová dokumentace sice samozřejmě není veřejně přístupná (otázka úniku informací z ní do denního tisku je věcí jinou), ovšem i tak ní má přístup nemalé množství osob, jako jsou policisté, soudci, obvinění a jejich právní zástupci. A skutečně jsem přesvědčen o tom, že přítomnost fotografií advokáta a místního podnikatele v trestním spise, dokumentujícím závažnou trestnou činnost, může vést k velice nežádoucím

dopadům a dezinterpretacím, se všemi nepříjemnými a mnohdy těžko napravitelnými důsledky. Dle mého názoru toto Ústavní soud toto patřičně nezohlednil a věnoval se pouze eventuálním dopadům celospolečenským, onomu zlepšení kvality společnosti (či alespoň jejímu udržení).

Je ovšem třeba zmínit i pohled Pavla Holländera, který se výše uvedenou causou zabývá ve své stati *Zásada proporcionality: jednosměrná ulice nebo hermeneutický kruh?*⁸⁷ Jeho názor na problém je jiný, než můj, a lze jej myslím shrnout tak, že ochrana veřejného zájmu, spočívajícím v řádném vyšetření a potrestání trestných činů může převážit nad základním právem člověka, tedy právem na soukromí, jež bylo v daném případě jaksí reprezentováno či „ztělesněno“ právem na ochranu osobních údajů, mezi něž fotografie bezesporu patří. Myslím, že názor Pavla Holländera je dobré doplnit další jeho myšlenkou a to tím, že *„u části veřejných dober v případě jejich kolize se základními právy platí jiná struktura zásady proporcionality, než je ta, kterou představuje příkaz k optimalizaci. Zdá se, že touto strukturou proporcionality je vyloučení toliko extrémní disproportionality.“*⁸⁸ A takovou extrémní disproportionality zřejmě v daném případě Pavel Holländer neshledal. Je dále ovšem též otázkou, **na kom** by pak měla spočívat ona tíha rozhodování o tom, jaká veřejná dobra jsou momentálně tak ochrany hodná, aby v jejich zájmu byla potlačena některá individuální práva (a která?). Vzhledem k výše uvedenému se zdá, že by tímto arbitrem měl být Ústavní soud, který by tedy rozhodoval o vhodnosti jakýchsi celospolečenských potřeb a prostředcích k jejich naplňování a dosahování – což dle mého názoru není obsahem funkce soudnictví a to ani ústavního, v demokratické společnosti.

Domnívám se, že taková funkce soudnictví nepřísluší, a že dělba veřejné moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní má své plné opodstatnění. Jinak by mohlo hrozit, že se ze soudů, a zejména soudu Ústavního, stane jakési další mocenské centrum, jež by ve svých rozhodnutích prezentovalo svoje názory (respektive názory svých soudců, samozřejmě), na to, kam a jak má společnost směřovat, a určovat, co je ve veřejném zájmu a jak bude toho kterého zájmu dosaženo. A to by mohlo být opravdu nebezpečné, neboť jestliže Ústavní soud může rušit zákony, jež nejsou v souladu s Ústavním pořádkem, kdo by mohl případně rušit

⁸⁷ HOLLÄNDER, PAVEL: *Zásada proporcionality: jednosměrná ulice nebo hermeneutický kruh?* In: *Právo na soukromí*. 1. vyd. Editor Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011, 212 s. ISBN 978-802-1054-493, s. 20-36

⁸⁸ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 303 s. ISBN 80-868-9896-2, s. 172

rozhodnutí tohoto soudu, která by se vší silou, zákonem jí danou, zasahovala do sfér, náležícím Parlamentu a vládě.

5. Závěr

V této práci jsem se pokusil postihnout fenomén právních principů, tedy oné základny či východiska, na níž stojí všechna právní odvětví, a na tomto místě bych rád shrnul poznatky, k nimž jsem dospěl.

Právní principy chápu jako něco zcela nezbytného při praktickém užívání práva a to ze zcela prostého důvodu: zdaleka ne všechny situace v životě lidské společnosti lze zcela přesně postihnout a v návaznosti na to i patřičně kodifikovat do jednoznačného ustanovení zákona. Ve srovnání s takovou snahou by mišlím byla práce Sisyfova pouhou lehkou rozcvičkou, neboť množství variant různých více či méně běžných situací, s nimiž jsme každyčkým okamžikem našeho bytí konfrontováni, je zřejmě nevyjádřitelná. Proto logicky musí vždy nastávat situace, kdy nám běžné použití právních pravidel nebude postačovat, neboť by rozhodnutí, jen s pomocí těchto pravidel vydané, prostě nebylo a nemohlo být spravedlivé. Opět musím v této souvislosti připomenout kauzu zjištného vraha vlastního dědečka, kdy soud opustil v zájmu spravedlnosti klidné vody pozitivního práva (jež plně svědčilo civilnímu právu onoho vraha dědit po své oběti) a rozhodl tak, jak asi každý z nás cítí, že měl – tedy s přihlédnutím k jistým vyšším principům. Tak by zajisté rozhodování soudů mělo vypadat a nejen v takto vypjatých, mezních případech. To je věc, kterou by si jistě přála naprostá většina lidí, ovšem tato mince má i druhou stranu, již ne tak zářivou.

Touto druhou stranou je skutečnost, že rozhodování v souladu s právními principy, či přesněji rozhodování, založené na **poměřování váhy právních principů** (bez něhož se neobejdeme), má tu vlastnost, že mnohdy nebudeme vědět, co vlastně můžeme od soudu očekávat, jaký princip v myšlil soudce převáží a který bude potlačen do pozadí. Vzhledem k tomu, že soudci jsou jednak nezávislí (což je jistě zcela správné) a jednak pouze lidé, se všemi lepšími i horšími povahovými rysy, jaké každý člověk má, může být takové vážení u každého soudce jistě více či méně odlišné od soudce jiného, s jinými charakterovými vlastnostmi a životními zkušenostmi. Čím více budou soudci posuzovat kauzy v souladu s právními principy, tím častěji se budeme setkávat s rozhodnutími, která se budou jevit ne zcela v souladu s psaným právem (a zdůrazňuji, že nikterak nepodezírám soudcovský stav z jakési machiavellistické touhy po moci). Že někdy bude takové rozhodnutí pro zúčastněné strany jakýmsi až nečekaným překvapením, o tom nelze pochybovat – ovšem stejně tak může docházet i k překvapením opačného rázu, kdy ten, kdo se domníval, že mu ustanovení zákona

jasně svědčí v prospěch, bude výkladem soudce nemile zaskočen. A snížení právní nejistoty by jistě nemělo být vedlejším produktem snahy po opravdové spravedlnosti.

Za neméně problematické pak pokládám to, že z nejvyšších instancí naší soudní moci se pomalu, ale jistě stává další komora Parlamentu, jež má nepřehlédnutelné tendence k vlastnímu výkladu veřejného dobra a snahu o směřování dění v České republice k cílům, jež tyto soudy pokládají za správné. Domnívám se, že takové chování není v souladu s dělbou moci v demokratickém státě, a že lze úspěšně diskutovat o legitimitě takového počínání (již by ovšem opět mohly posuzovat jen tyto soudy...)

Dalším závěrem, jež jsem si ohledně právních principů učinil, je to, že se mi jich jeví až příliš mnoho. Pak ovšem nutně musí docházet k určitému rozdrobování či tříštění těchto principů, k obrovskému množství možných kombinací potenciálně zvažovaných principů, což opět může vést k jisté nepředvídatelnosti soudních rozhodnutí. Cestu z tohoto problému však vidím jen snad v zásadních rekonstrukcích stěžejních zákonů v jednotlivých právních odvětvích, s cílem stanovit principy jaksi ještě více obecnější, univerzálně použitelné. To mne ovšem již podruhé v této práci vede ke srovnání s bájným Sisyfem – vždyť připomeňme si jen letitou přípravu nového civilního kodexu.

I přes všechny možné komplikace, jež aplikace právních principů v praxi může přinést, jsem neustále přesvědčen o dlouhodobém kladném efektu jejich působení. Není myslím sporu o tom, že taková cesta nebude krátká, snadná, ani bez mnohých menších i větších klopýtnutí. Je to cesta, na níž se budou rozhodně muset právníci, a samozřejmě zejména soudci, učit, a bedlivě zvažovat každý další krok. Ale věřím, že je to cesta správným směrem.

Zdroje

Literatura

ALEXY, Robert. *Pojem a platnost' práva*. Bratislava : Kalligram, spol. s r. o., 2009. 176 s.

CVRČEK, František. *Právní informatika*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2010, 371 s.
Ediční řada Ústavu státu a práva AV ČR. ISBN 9788073802684
(Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň)

DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001. 455 s.

HART, H. *Pojem práva*. V čes. jaz. vyd. 2. Překlad Petr Fantys. Praha: Prostor, 2010, 312 s.
Obzor, 78. sv. ISBN 978-807-2602-391, s. 107

HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 303 s.

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Překlad Ladislav Menzel. Praha: Svoboda, 1990. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0152-5

KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech : k úloze právních principů v judikatuře* . Praha : Karolinum, 2002. 419 s.

SOBEK, Tomáš. *Nemorální právo*. Praha:Ústav státu a práva. 423 s.

SUCHÁNEK, Radovan. *Obecné referendum v České republice – soumrak parlamentarismu?*
in: JIRÁSKOVÁ, Věra. *Interpretace Ústavy České republiky a Ústavy Slovenské republiky. Evropeizace ústavních systémů*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2007.

TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. : K vlivu právních principů na právní argumentaci a při aplikaci práva..* Praha : Auditorium s.r.o., 2010. 331 s.

WINTER, J.: *Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2006

Internetové zdroje

New York State Unified Court System. [online]. 1996 [cit. 2011-11-18].
Philo Riggs, as Guardian ad litem et al., Appellants, v Elmer E. Palmer et al., Respondents.
Court of Appeals of New York, Submitted June 21, 1889, Decided October 8, 1889,
115 NY 506,. Dostupné z WWW:
http://www.courts.state.ny.us/reporter/archives/riggs_palmer.htm

Wikipedia [online]. 2007 [cit. 2011-11-22]. Henningsen v. Bloomfield Motors.
Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Henningsen_v._Bloomfield_Motors>.

WINTER, Jan. *Charakteristické principy práva a právních odvětví* [online]. Praha,
2002. Rigorózní práce. Univerzita Karlova.
Dostupné z WWW: <<http://tf.webz.cz/jw/rigorozni.html>>.

Zákony

Ústava České republiky - Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb. a č. 319/2009 Sb.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., usnesení předsednictva České národní rady
vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku
České republiky., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským
a o změně některých zákonů (autorský zákon),

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství

Judikáty

Nález Ústavního soudu, sp. zn. II.ÚS 53/06 ze dne 12.09.2006

Nález Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 256/01 ze dne 21.03.2002

Rozsudek Nejvyššího správního soudu, sp. zn. Ads 120/2009 – 88 ze dne 25.2.2010

Grafy

graf č. 1 – Produkce – primární předpisy – počet (Sbírka zákonů)

graf č. 2 – Produkce změn – primární předpisy – počet (Sbírka zákonů)

Abschluss

In dem Abschluss dieser Arbeit habe ich versucht das Phänomen der Rechtsgrundsätze, d. h. die Basis oder Basen auf dem rechtlichen Bereich stehen zusammenzunehmen.

An dieser Stelle möchte ich die Rechtsgrundsätze, als etwas, was nicht ganz in der praktischen Anwendung des Rechtes erforderlich ist, als den Grund in jeder Situation im Leben, die die menschliche Gesellschaft betrifft, genau nicht beschreiben kann.

Im Vergleich zu dieser Meinung denke ich, dass das Werk von Sisyfos nur leichte Zwicken waren, da die Menge der Varianten, die die Menschen in verschiedenen Situationen häufig betreffen, kaum mit Worten zu aussprechen sind.

Es ist logisch, dass immer eine Situation nachfolgt, da die normale Verwendung der rechtlichen Vorschriften nicht ausreichend ist. Eine Entscheidung nur mit Hilfe dieser Vorschriften, die ausgegeben wird, ist nicht fair. Noch einmal, muss ich in diesem Zusammenhang erinnern auf dem Fall des Mörders eigenen Großvaters, zerstreuen, wenn sie sind...

Großvater, als er das Gericht im Interesse der Justiz, den ruhigen Gewässern des positiven Gesetzes verließ, (das würde voll zivile Recht, die erben den Mörder nach seiner Opfer) und entschieden, wie ich, alle von uns denke das Gefühl, dass er sollte--einige höhere Grundsätze. So wäre sicherlich Entscheidungen der Gerichte sollte aussehen mag, und nicht nur in solchen hochgesteckten, Fälle zu begrenzen. Es ist eine Frage, die sicherlich für die überwiegende Mehrheit der Menschen gewünscht hätte, jedoch hat diese Münze der anderen Seite schon nicht so hell.

Diese andere Partein die Tatsache, die den Entscheidungsprozess, in Übereinstimmung mit den Gesetzen, Grundsätze, oder genauer gesagt, Entscheidung, basierend auf den Waagen rechtlicher Grundsätze (ohne das sie es einst taten), es hat die Eigenschaft, dass wir wissen oft nicht was erwarten wir vom Hof, welche Prinzip in den Geist des Richters übertragen und die im Hintergrund stummgeschaltet wird. Während auf der einen Seite, dass die Richter unabhängig sind (die natürlich ganz korrekt ist) und reine Menschen, mit umso besser und manche schlecht Funktionen, was jeder Mensch hat, können solche eine

Gewichtung für jede werden natürlich mehr oder weniger anders als der Richter eines anderen, mit der anderen Richter eine Merkmale und Lebenserfahrungen. Desto mehr werden die Richter prüft Fällen gemäß den Rechtsgrundsätzen, je mehr wir treffen uns mit den Beschlüssen, die angezeigt wird, um nicht völlig in Übereinstimmung mit dem schriftlichen Gesetz (und ich betonen, dass ich nicht vermuten, der Richter Status von Machiavelli Wunsch nach macht dass). Manchmal solch ein Urteil für Parteien bis zu eine unerwartete Überraschung, manchmal ein solches Urteil nicht zweifeln- aber auftreten, zur Überraschung der entgegengesetzten, wo derjenige, der dachte, dass die Bestimmungen des Gesetzes eindeutig für eine Interpretation des Richters, es wird etwas gefangen. Und, die rechtliche Unsicherheit verringern würde sicherlich kein Nebenprodukt der Bemühungen der wirkliche Gerechtigkeit.

Für die ebenso problematisch, dann habe ich, die der höchsten Instanzen von unserer Justiz betrachten ist langsam aber sicher immer die andere Kammer des Parlaments, die die deutliche Tendenz, ihre eigene Interpretation der Öffentlichkeit gut hat, und Anstrengungen auf die Entwicklung der Ereignisse in der Tschechischen Republik zu den Zielen, die diese Gerichte gelten als richtig. Ich glaube, dass solches Verhalten nicht in Einklang mit der Aufteilung der Macht in einem demokratischen Staat ist, und dass es sein kann, erfolgreich die Legitimität solcher Maßnahmen zu diskutieren (die natürlich wieder einmal können würde, nur die Gerichte berücksichtigen...)

Die weitere Schlussfolgerung, die ich auf rechtsstaatlichen Prinzipien, ist, dass es mir scheint zu viel. Dann, muss natürlich unbedingt eine Fragmentierung oder Zerfall dieser Grundsätze, die große Menge der möglichen Kombinationen von potenziell die Grundsätze betrachtet werden die erneut zu einer gewissen Unberechenbarkeit der gerichtlichen Entscheidungen führen können. Der Pfad dieses Problems jedoch, ich sehe nur es in den grundlegenden für die Art von noch mehr universell einsetzbar. Ich, natürlich, zum zweiten Mal in diesem Werk führt zu einem Vergleich mit dem mythischen Sisyfem – erinnere ich nur die Jahre der Vorbereitung der neuen bürgerlichen Gesetzbuches.

Trotz aller möglichen Komplikationen überzeugt, dass die Anwendung der Gesetze, die Grundsätze in der Praxis bringen können, ich immer noch bin von den langfristigen positiven Effekt ihre Aktion. Ich denke, es besteht kein Zweifel, dass ein solcher Pfad nicht kurz, einfach, auch ohne viele der kleineren und größeren stolpern. Es ist der Weg, zu Fuß auf

die sicherlich Anwälte werden müssen, und, natürlich, insbesondere Richter, lernen und jeden nächsten Schritt sorgfältig prüfen. Aber ich glaube, es ein Weg in die richtige Richtung ist.